

**ШОИР ВАФОТИНИНГ
ЎНЙ ИЛЛИГИГА
БАҒИШЛАНАДИ**

ҲАМИД
ОЛИМЖОН

*танланган
асарлар*

ЎЗБЕКИСТОН ССР
ДАВЛАТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ
1954

Тузучи
САРВАР АЗИМОВ

Лирика

Дун'ёларни тикка қўпормоқ
Ўти агар бўлса орида,
Ёвларини айласа тупроқ,
Сўлмоқ бўлмас эл баҳорида.

ЎРИК ГУЛЛАГАНДА

Деразамнинг олдида бир туп
Ўрик оппоқ бўлиб гуллади...

Новдаларни безаб гунчалар
Тонгда айтди ҳаёт отини,
Ва шаббода қурғур илк саҳар
Олиб кетди гулнинг тотини.

Ҳар баҳорда шу бўлар такрор,
Ҳар баҳор ҳам шундай ўтади.
Қанча тиришсам ҳам у беор
Еллар мени алдаб кетади.

Майли дейман ва қилмайман ғаш,
Хаёлимни гулга ўрайман;
Ҳар баҳорга чиққанда яккаш,
Бахтим борми, дея сўрайман.

Юзларимни силаб, сийпалаб,
Бахтинг бор деб эсади еллар.

Этган каби гўё бир талаб,
Бахтинг бор деб қушлар чийиллар.

Ҳамма нарса мени қаршилар,
Ҳарбир куртак менга сўйлар роз.
Мен юрганда боғларга тўлар
Фақат бахтни мақтаган овоз:

„Мана сенга олам-олам гул,
Этагингга сиққанича ол,
Бунда толи' ҳар нарсадан мўл,
То ўлгунча шу ўлкада қол.

Умрида ҳеч гул кўрмай йиғлаб
Ўтганларнинг ҳаққи ҳам сенда.
Ҳар баҳорни йиғлаб қаршилаб
Кетганларнинг ҳаққи ҳам сенда...”

Деразамнинг олдида бир туп
Ўрик оппоқ бўлиб гуллади...

1937

ЎЗБЕКИСТОН

Водиларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...

Чаппар уриб гуллаган боғин,
Ўпар эдим Ватан тупроғин.
Одамлардан тинглаб ҳикоя
Ўсар эди шоирда ғоя.
Дар'ёлардан куйлаб ўтардим,
Эртақларга қулоқ тутардим.
Ҳаммасини тинглардим, аммо
Ўхшашини топмасдим асло.

.
Достонларда битган гулистон —
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур.
Чиройлидир гўё ёш келин,
Икки дар'ё ювар кокилин;
Қорли тоғлар турар бошида,

Гул водилар яшнар қошида.
Чор атрофга ёйганда гилам,
Асло йўқдир бундайин кўклам.
Тоғлардаги қипқизил лола
Бўлиб гўё ёқут пиёла,
Булоқлардан узатади сув,
Эл кўзида қочади уйқу.
Далаларда бошланади иш,
Бошланади ижод ва турмуш.
Кундан-кунга ўсади пахта,
Барг чиқади ҳарбир дарахтда
Олмазорлар гулин тўкади,
Мева боғлаб шохин букади.

Шаҳарларда ишга чиқиб эл,
Одам блан тўлар Текстил.
Ҳаммасининг бир истаги бор,
Ҳаммаси ҳам хурсанд, бахтиёр.
Бу ўлкада ҳарнарсан бордир,
Кўрмаганлар доим хумордир.
Аму блан Сирдан сув ичган,
Зарафшонни лойлатиб кечган
Чавандозлар бордир бу элда.
Баҳор чоғи пишқирган селда
Арғумоқлар қўшиғи бордир,
Бу шундайин ажиб диёрдир:

Даласида ўсмас тиконлар,
Чўлларида чопмас илонлар;
Қуш учганда куймас қаноти,
Одам ўтса қуримас зоти.
Чанқов қолиб йўловчи ўлмас,
Ҳар бурчакда бошкесар бўлмас.
Кулбаларни келиб босмас қум,
Гўдакларни ютмас оч ўлим,
Одамга бахт ва толи' ёрдир —
Бу шундайин ажиб диёрдир.

Бунда булбул китоб ўқийди,
Бунда қуртлар ипак тўқийди,
Бунда ари келтиради бол,
Бунда қушлар топади иқбол,
Бунда қорнинг тағларида қиш
Баҳор учун сўйлайди олқиш.
Бир ўлкаки ҳуснга бойдир,
Унинг энг зўр кўзгуси ойдир;
Бир парча ўт бўлиб бунда кун
Пахтасига ишлайди ҳар кун.
Ботирлари канал қазади,
Шоирлари ғазал ёзади,
Куйчилари ўқийди ялла,
Жувонлари айтади алла,
Пазандаси ёпади ширмон,
Қарилари кутади меҳмон. —

Бу шундайин ажиб диёрдир.
Бунинг қизиқ ҳикмати бордир:
Москвада суянган тоғи;
Гуржистонда севган ўртоғи —
Унга ҳусн ва ифтиҳордир;
Узоқ Шарқда қўшини бордир,
Шунинг учун тинчдир ул кўнгил,
Шунинг учун осойишдир ул.
Шунинг учун сомонда ётмас,
Шунинг учун совуқда қотмас.
Ёвларига осмон тутундир,
Шунинг учун бағри бутундир.
Шунинг учун ёпинмагай хас,
Шунинг учун кийинар атлас.

Шундай ўлка доим бор бўлсин,
Шундай ўлка элга ёр бўлсин.
Омон бўлсин оғайнилари,
Омон бўлсин дўстларнинг бари.
Доим бўлсин доҳиси омон,
Шундай бўлсин бу бутун жаҳон.

Водиларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...

1939,

ЧИРЧИҚ БЎЙЛАРИДА

Гулшан водиларда чақнайди кўзим,
Фикрлар дар'ёдек босиб қилар лол,
Ўзининг бағридан оққан сувларнини
Орқасидан қараб қолгандай Чотқол.

Чирчиқ бўйларида кезаман ҳайрон,
Кўзимга Аму ҳам, Сир ҳам кўринар.
Табиат сирини ўргатар менга
Сувнинг ўйинида бир кимиёгар.

Элнинг ўғиллари, мардлар қошимда,
Мен суҳбат қиламан олимлар блан;
Табиатшунослар, ҳикматчи дўстлар,
Менга ўргатади ажойиб бир фан:

Бирининг қўлида чўлларга ҳаёт,
Бирининг қўлида дар'ё товланар;
Бирининг қўлида семиради ер,
Ва ҳар муз томчида оловлар ёнар.

Бу — Шарқнинг юлдузи Ўзбекистондир,
Ўрта асрларнинг Осиёси йўқ.
Янги дар'ёларнинг севар ўлкаси,
Бағри шодимонлик, бахт блан тўлиқ.

Сероб даласида пахта гуркирар,
Тоғларида олтин, боғларида бол;
Бутун қўшниларининг кўзлари унда,
Шундай бўлмоқликни қилади хаёл.

Қадим Шарқнинг ери ташна, қовжирар —
Катта Фарғонанинг сувига муҳтож.
„Мадорим кетибдир, ўғит бер!“ дейди,
Чирчиқ азотига телмуриб у оч.

Навоий ўтказган ариқлар қурғаб,
Янги Навоийдан кутмоқдадир сув.
Чирчиқ бўйларидай кўкарсам деган
Гиёҳсиз чўлларнинг кўксида орзу.

Ҳеч ажаб эмаски, Шарқнинг деҳқони
Чирчиқ қурганларни кўргуси келса.
Ҳеч ажаб эмаским, сувни кўрганда,
Кўз ёши қон бўлиб ерга тўкилса.

Мен шарқли шоирман, кўзнинг ёшлар
Қўшиқ бўлганини кўрган куним бор.
Қўшиқ одамларни жангга ташлаган,
Қўшиқ кўнгиллардан кеткизган ғубор.

• Қўшиқ одамларни Ленинга элтган,
Қўшиқ Сталинни ахтарган йиллар;
Бу қўшиқ халқларни этган биродар,
Занжир, кишанлардан қутилган эллар.

Ҳеч ажаб эмаским, Шарқнинг деҳқони
Чирчиқ қурганларни кўргуси келса;
Ҳеч ажаб эмаским, сувни кўрганда,
Кўз ёши қон бўлиб ерга тўкилса.

Негаким, дардларга даводир бу сув,
Бу нурлар қилади кўзларни равшан.
Чирчиқли шоирда бордир бир армон:
Бутун Шарқни озод кўролсам деган.

Чирчиқ бўйларида ёнар чироғлар,
Қаршимда зўр дун'ё очади чирой.
Қалбимдан оқмоқда бир дар'ё қўшиқ.
Қор босган тоғларнинг тепасида ой...

1940

1924 ЙИЛНИНГ 22 ЯНВАРИДА
САМАРҚАНД

Самарқандда ўлмаганку ул?..
Хотирамдан чиқмас ўша кун,
Хаёлимда жонланар бутун...

Қорда эди бутун бир жаҳон,
Ётар эди лайлак қор ёғиб,
Бошларида булут ва осмон
Турар эди минорлар оғиб.
Ҳоким эди ер ва кўкда қор,
Қорда эди мадраса, минор.
Қорда эди навда-ниҳоллар,
Қорда эди майдонга қараб
Чопа-чопа келучи чоллар.
Қишлоқлардан боғлар оралаб
Келучилар усти қор эди.
Ҳали чиммат ичра мўралаб
Елучилар усти қор эди.

Зўр ҳаяжон юртнинг барида,
Бир қайғу бор ёшу қарида.
Одам кимни йўқотди экан?
Кимга экан бу оғир мотам?
Ким бағрига ўқ отди экан?
Қайдан келди бунча буюк ғам?
Одамизод қайғирар кимга?
Бу азанинг қаҳрамони ким?
Келганмиди дардларга, эмга?
Вафот бўлган қайсибир ҳақим?
Одам блан зўр майдон тўла:

.
.
.

Ҳаммасининг боши эгилган.
Ҳаммасига зўр мотам келган.
Ҳаммасида, ҳаммасида ғам,
Ҳаммасининг юзида мотам.

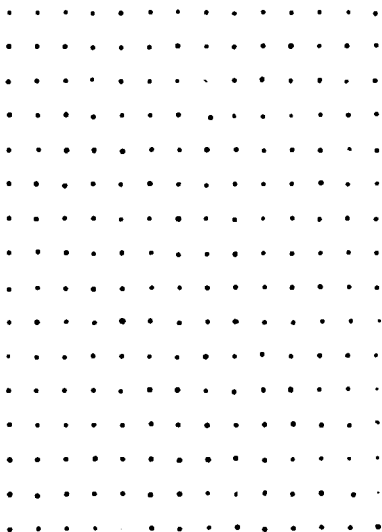
Зўр таажжуб ичида бир чол,
Ўз ўғлидан қиларди савол:
„Ким ҳам бўлди бу одам, ўғил?
Бутун бир юрт кимни кўмамиз?
Самарқандда ўлмаганку ул?..
Кўрмаганку бизнинг халқимиз?
Нега барча дийдасида ғам?

.

.
.

„ — Ленин ўлган. Ундай одамни
Кекса дун'ё бир кўрди, холос!
Тарих билмас бундай бир дамни,
Бундай мотам бўлмагани рос.
Кўп эскидир олам ва унда
Кўп буюклар ўтгандир, броқ,
Броқ Ленин тарих сўнгида
Буюклардан чиқди буюкроқ.
Кўз илғамас қопқора тунда
Ўқиб чиқди олам китобин,
Ва тинглади қамоқ, сургунда
Ҳарбир очнинг қилган хитобин.
Марксдайн зўр бошни топди,
Сталиндай йўлдошни топди.
Бир жанговар элни топди ул.
Қувладилар сургунга, аммо,
Яна қўзғаб янги муаммо,
Русияга қараб чопди ул.
Минг йилларни қийнаган жумбоқ
Унинг ақли блан топилди:
Чирик, қонхўр тузумнинг шу чоқ
Эшиклари тақ-тақ ёпилди.
Хароб бўлган хўр бир дун'ёни
Бўронлардан олиб ўтди ул.

Зулмга қарши қўзғолди қони,
Бир ўт ёқиб шу он этди кул.
Йўлга солди ўзи бўлиб бош,
Ва одамга бахт берди ўша,
Очларга нон, кийим, усти-бош.
Ерсизларга ерни ҳамиша.

Ана ўша солди бу ғамни,
Ана шуни олди — бу ўлим.
Ленин кетди, бутун оламни
Қайғуларга солди бу ўлим...

Ҳарқанчалик мотам унга оз,
Олам-олам ғам ҳам унга оз...“
Қайғу бордир эл қарашида,
Қайғу бордир зўр йўлбошчидан
Жудо бўлган элнинг бошида.
Денгиз каби чайқалар майдон, —
Денгиз каби оғир ҳансирар;
Тўлқинлардай тинимсиздир жон,
Тўлқин каби юраклар урар.
Қор қуюлар тинмасдан ҳамон.
Қуюлар у кўп, бениҳоя, —
Бошлар узра булут ва осмон
Солмиш эди оғир бир соя.
Оғир эди қалблардаги зор,
Қуюларди бамисоли қор.

Хаёлимда жонланар бутун,
Хотирамдан чиқмай ўша кун...

1938.

СОСО¹

1

Она ўз ўглини севади фақат,
Фақат севадию эртак айтади.
Ота юрагида аламлар қат-қат,
Эрта кетадию кечин қайтади.
Ясантирмоқчидир Сосони, лекин,
Эртага етмайди бугун топгани.
Она касб этмишдир муҳтожлик мулкин,
Бугун адо бўлар кеча ёпгани.
Она бечоранинг ёлғиз меҳри бор,
Кечалар бахт тилар, тилар узун кун,
Вояга етсин деб ёнар, интизор,
Дун'ёни севгига тўлдирса мумкин.
Тилаклар тилайди, армонлари мўл,
Лекин дуосини ким қилар қабул?

¹ *Сосо* — Иосифнинг эркалаб айтилгани. Ёшлиқда ўртоқ Сталинни революцион ишчилар Сосо деб ҳам айтар эдилар.

Асрлар қайғуси она сасида,
Не бордир Сосонинг пешонасида; —
Асло билолмайди... Хира нигоҳи
Шунда чўзилади тоғликлар сари,
Гўёки кўкдаги оппоқ, мангу қор
Ва'да этган бўлади баҳор.

2

Нақадар бахтлидир она бечора!
Наҳотки шу ўғил, шу жигар пора,
Шу бир эт парчаси, шу бир қошиқ қон,
Шу чумчуқдай юрак, шу кичкина жон
Ўзига жаҳонни сиғдирар бир кун?

.....

Наҳотки асрлар, йилларча жафо
Чеккан одамларга шу этар вафо?

.....

.....

Ва ма'сум онанинг куни тўлганда,
Бахтиёр бир кунда у туғилганда,
Сўнгсиз хақирликлар, кулфат, азоб, ғам
Денгизига чўккан у ғариб олам
Турмадими экан ўрнидан тикка?
Жаҳон бахти бўлган шу буюк одам
Қандай сиғди экан тор бир бешикка?
Ҳали яланг оёқ ўйнаб юрганда,
Кўз очиб дун'ёни янги кўрганда,

Уни кутармиди чигал тугунлар?
Она деб айтишни билмаган кунлар
Унинг юрагида нелар бор экан?
Ма'сум юрагига нелар ёр экан?
Юксак тоғлардаги оппоқ, мангу қор
Сўйлаб берармиди элларнинг зорин,
Олдида бўронлар дард этиб изҳор,
Титиб кўрсатарми қуллар мазорин;
Тоғлар, водиларда гўзал Гуржистон
Ўқиб берармиди бир ғамли дoston!?

3

Жафо дийдаларга бўлиб қайғудош,
Сосо узоқларга олиб кетди бош.

4

Она кўз тутади, ютади қайғу,
Она кўзларига жаҳон қоронғу.
Сосодан дарак йўқ, қайдадур ўғил,
Қайси эллардадир, қайлардадир ул?
Қайға ғойиб бўлди суянган тоғи,
Қайға ғойиб бўлди ёнган чироғи?
Муқаддас иштиёқ блан шу муштоқ,
Тоқати тоқ бўлган шу сочлари оқ,
Ожиз кўзларига қуюлмасдан тун
Жигар порасини кўрарми бир кун?

24

Сосо узоқларга олиб кетди бош,
Сосо бахт бергучи, Сосодир қуёш.
Сосони излайди ҳамма ёқда тун,
Сосони қувлайди қамоқ ва сургун.
Она кўзларига тунлар чўкади,
Она ўртанади, ёшлар тўкади.
Ҳаммани билади она бечора,
Ожиз юраклари пора ва пора.
Фироқ оташида куяди жони,
Куяди жаҳони ва хону мони,
Йўлга қарайдию... фақат англайди:
Сососи ҳозирча келаолмайди...

5

Она армонлари кетмади увол,
Она тилаклари бўлмади поймол.
Она чеккан озор, она қилган зор
Ҳақир бир дун'ёда бошлади баҳор.
Фақир юракларда барг отди кўклам, —
Аччиқ ёшлардаги ғазаб ва алам
Дун'ёни бостирди ўз тўфонига,
Зулм аҳли қоришди қора қонига.
Ватанни улғайтди салмоқли йиллар,
Бахт олиб юксалди миллатлар, эллар.
Она миясида яшнади чақин,
Она юрагига кун келди яқин:

Чуқур бир муҳаббат, меҳр сасида, —
Сосо пайдо бўлди остонасида.

— Она ҳеч ўртанма, она бўлма лол,
Йиғлаб боққанларинг этилди ҳалол.
Ёшлиқдан фироққа ташлаган ўғил,
Фироқда бағрингни ёшлаган ўғил
Хақир инсонларга бахт бериб келди.
Эзилган жонларга бахт бериб келди. —
Бағрига босаркан жаҳондай жонни,
У тамом унутди бутун жаҳонни.
Шу жаҳон олдида жон берса агар,
Она севинарди беҳисоб йиллар.
Қанча ўйлари бор кекса бошида,
Буюк тоғ тургандай, лекин қошида
Бир ҳаё босдию, тамом бўлди лол,
Шундай қизиқ кечди энг бахтли бир ҳол.
Юраги ўйнайди, титрайди лаби,
Улуғ бир дар'ёга тикилган каби
Унга боққанида кўзлари тинар,
Ўзининг ўғлидан сўзга тортинар.
Она ўзида йўқ, тўнади ма'сум.
Сосонинг юзида юмшоқ табассум, —
, Тўхтамай кулади, ғамхўр, меҳрибон,
Ёниқ кўзларида жувон бир жаҳон.
Онаси олдида, лекин у бир-бир
Сўзлаб ўлтирмади қилганларини,

Зотан онаси ҳам энди кўпдандир
Яхши билар эди бунинг барини.
Она билардики, энди ҳар наҳор
Бутун Ватан бўйлаб тўлишар баҳор.
Сосонинг ишига бир далил бўстон,—
Она кўзларида гўзал Гуржистон.
Шунинг-чун шод эди, шунинг-чун мағрур,
Шунинг-чун ёнарди кўзларида нур.
У силаб онанинг қор сочларини
Йилларча бахтиёр ҳаёт бахш этди.
Сўнгра хайрлашди ва ўша куни
Адо этмоқ учун ўз бурчларини
Пойтахтга қараб, у жўнаб кетди.

1937

**Ш О Д Л И К Н И
К У Й Л А Г А Н И М Н И Н Г С А Б А Б И**

Шоирларни кўп ўқиб чиқдим,
Билмаганим қолди жуда кам,
Ўқиб чиқдим, чувалди фикрим,
Кўравериб ҳаммасида ғам.

Фузулийни олдим қўлимга,
Мажнун бўлиб йиғлаб қичқирди,
Ва Навоий тушиб йўлимга,
Фар'ёд блан ўрнидан турди.

Лермонтовни ташламадим ҳеч,
Ахир қўйиб олдим Ҳофизни,
Пушкин менга кўрсатди ҳар кеч,
Йиғлаб турган бир черкас қизни

Шекспирдан сўрадим савол,
Жавобини келтирди Хайём:
„Чунки ғамга ошинодир ҳол,
Қайғу блан тўлиғдир айём“.

• • • • •
Ўйладиму, узоқ қолдим жим,
Сўнгра савол қилдим ўзимдан.
Дар'ё каби тошиб севинчим,
Ёш тирқираб келди кўзимдан.

Шодлик йўлга бошлади мени,
Бахтиёрлик бўлди одатим.
Шоир бўлиб шодлик ва бахтни
Куйламаклик зўр саодатим.

Чунки элим қайғуни билмас,
Чунки йўқдир Ватанда мотам.
Озод халқим бошига келмас
Энди сра мусибат ва ғам.

Шунинг учун шодман бир умр,
Шунинг учун шодлик ҳамдамим.
Ҳар кун ортар кўзларимда нур,
Шунинг учун йўқ асло ғамим.

Мен биламан душманам кимлар.
Сергак бўлиб боқдим йўлимга.
Чунки халқим барча тилсимлар
Калидини берди қўлимга,

1938.

КУЙЧИНИНГ ХАЁЛИ

(Фозил Йўлдошга)

1

Бу хаёл сўнгсиздир, осмон каби кенг,
Бу хаёл тугамас ҳеч ҳали-бери.
Унинг бойликлари умрларга тенг,
Ҳамон белгисиздир бошланган ери.

У сра тўхтамас, тошар доимо,
Қилиб бўлармикан уни ҳеч баён?
Чўлларда дарбадар, тоғларда танҳо,
Ҳар кеча янги сир бўлади аён...

Сўзсиз ҳикоялар, энг буюк сирлар
Бирдан тилга келар дар'ёдай тошиб.
Юзлаб қабилалар, ўнлаб асрлар
Унинг осмонидан ўтар адашиб...

2

„Ошиқнинг фаҳмидир қоронғу кеча“,
Қуёш уйқусига тўйиб тургунча,

30

Кўзи ёшликларнинг бордир йўлдоши,
„Йиғласам ҳолимга йиғлар бирнеча...“

Айрилиққа тушиб йиғлар икки ёр,
Бириси интизор ва бириси хор,
Сабрлар тугади, синди косаси,
„Ғам блан сарғайди гулдайин дийдор...“

Қирғоқларга урар дар'ё ўзини,
Осмон қуршамидир тупроқ юзини.
Баҳорий даштларга, гул водиларга,
Ой Барчин тикмишдир қаро кўзини...

3

Бунда на уй бордир, на том, на девор,
Далада ўтади қиш, баҳор ва ёз.
Тоғларда йўлчини ажалдан сақлар
Кўллардан қоғолаб учиб чиққан ғоз.

Инсон ўрганмаган ўтроқ ҳаётга,
Унинг-чун ватандир ҳар гулшан води;
Бугун қўниқ экан шу баҳор воҳа,
Эртага бир ерга кўчмакдир ёди.

Карвон йўлга тушар юкларни ортиб,
Сукунат бузулар қўнғироғидан.
Қуллар уюр ҳайдар сурини тортиб,
Элчибой ошади булут тоғидан.

Далани тутади йилқилар, қўйлар,
Бахмалдан ёпилган ўтовлар, уйлар.
Қирқ кеча, қирқ кундуз тинмайин ўта?
Бойвачча ўғилга аталган тўйлар.

4

Оёқлар остида ястанар сойлар,
Қошларда чарх ўриб айланар ойлар.
Қулларга амр этар қамчи ўйнатиб,
Экинни билмаган йилқичи бойлар.

„От чопса гумбурлар тоғнинг дараси,
Урушда билинар марднинг сараси“.
Олтойчилик йўлда қолган шўр элнинг
Кўринарми юлдузининг қораси?

Қора булутдайин босиб келар ёв,
Алплар давра солар, отлари асов;
Эл чиқар, фар'ёди учар кўк сари,
Қуллар ис'ён қилар қўлида касов...

5

Куй кўпдир, аламлар бутун бир олам,
Уни ташучилар яшар саҳрода.
Куйларда қақшайди фақирлик ва ғам,
Куйнинг тингловчиси ҳайдайди пода.

Куй кўпдир, кўшиқлар шу осмонни
Беркита олади булутлар қадар,
Куй кўпдир, кўшиқлар миллионча жонни
Қўзғота олади, муҳтарам падар!

Куй кўпдир, ҳар юрак сақлайди армон,
Куй айтиб доимо қушлар чийиллар.
Куй берар юракка ҳордиқ ва дармон,
Куй айтиб учади беватан еллар.

Куй кўпдир, ис'ёнкор дод кечасида
Беномус этилди куйчининг қизи...
Куй кўпдир, куйчининг пешонасида
Жазо отрядининг товонин изи...

Дорларга осилди жувоннинг эри,
Қўшиқлар этилди мажруҳ ва бетоб.
Саҳрони қоплаган элнинг шоири,
Қолиб кетди чўлда бекитоб.

6

Энди кўшиқ ҳурдир, юраклар бедоғ,
Қаддини кўтарди ўлка ва одам.
Қўшиқлар мўл бўлсин, тетик ва қувноқ,
Ота, замонимиз ғазалхон бир дам.

Далалар, саҳролар, чўллар бахтиёр,
Куй айтиб яшайди манзиллар, эллар.

Тинмасдан куй айтар суюкли диёр,
Қўшиқдан осмонлар, тоғлар гумбурлар.

Куй айтар булутлар ичидан инсон,
Куй керак мардона, жувон ҳаётга.
Куй айтар лочинлар ўлкаси — осмон,
Ота, қўшиқ айтган етар муродга!

1936.

* * *

Энг гуллаган ёшлик чоғимда,
Сен очилдинг кўнгил боғимда.
Шунда кўрди кўзим баҳорни,
Шунда қалбим таниди ёрни.

Қушлар сайрар жонимга пайваст,
Мен севгининг бўйи блан маст.
Куни блан далада қолдим,
Лолазорлар ичра йўқолдим.

Қучоғ-қучоғ гуллар терганим
Ва келтириб сенга берганим
Кечагидай ҳамон эсимда,
Ҳар сония, ҳар он эсимда.

Шундан бери тилимда отинг,
Шундан бери дилимда отинг,—
Энг гуллаган ёшлик чоғимда,
Сен очилдинг кўнгил боғимда.
1937.

ҲУЛКАРНИНГ ШЕРИ

(Қизимга)

Муҳит узра қанотингни ёз,
Оқ қушларнинг ўлкасида юр.
Даста-даста гуллар келтирсин,
Шўх ва қувноқ дўстларга буюр.

Уфқларда сайр этгин мудом,
Қуёш келиб сувга чўкканда...
Ой, булутлар орасидан шом
Этак-этак шу'ла тўкканда...

Тўшаб алвон-алвон гиламлар,
Сенинг блан яшнасин баҳор,
Сенинг блан хуш бўлсин дамлар,
Сенга доим шодлик бўлсин ёр.

Сени кўрса очилсин гуллар,
Сени кўрса ёнсин булбуллар,
Сени кўрган бари топсин жон,
Сен юрган ер кўрмасин хазон.

1937.

ЎЛКА

Мен дун'ёга келган кунданоқ
Ватаним деб сени, уйғондим.
Одам бахти биргина сенда
Бўлурига мукамал қондим.

Қулоғимга номинг кирганда
Қумлиқ каби ташна боқурман.
Сенинг жаннат водиларингдан
Наҳрлардай тўлиб оқурман.

Билсинларким, йўлдошим бўлмас,
Кўзда ёши блан кулганлар, —
Тиллари бор, ўзлари ҳаёт,
Лекин, юрак-бағри ўлганлар.

Ҳар айтганинг буюк жангнома,
Қайга десанг қайтмай кетурман.
Кўзларимни юммасман асло, —
Дар'ё каби уйғоқ ўтурман.

1937.

* * *

„Муҳаббат
Ул ўзи эски нарса,
Лекин ҳарбир юрак
Они ёнгарта...“

Ҳоди Тоқтош.

Ҳар юракнинг бир баҳори бор,
Ҳарбир қалбга ишқ бўлар меҳмон,
Ҳар юракда гуллар муҳаббат,
Бўстон этар уни бегумон.

Лекин Лайли бошига келган,
Қора кунлар бизга ёт бутун;
Бизга ётдир Ширин бахтини
Поймол этган у қопқора тун.

ОФЕЛИЯНИНГ ЎЛИМИ

1

Орзунг бор куйлашга, лекин қалбингдан
Тарқалар бир ма'юс ва ғамгин сазо.
Қўйнингда бир қучоқ оқ ва нафис гул,
Лекин руҳинг тўла мотам ва азо.

2

Фойда йўқдир, гўзал, золим фалакдан
Қанча дод қилсангу, қанча шикоят,
Қанча ялворсангу, қанча тўксанг ёш.
Барибир, аламга бўлмас ниҳоят.

Қанча ма'сум бўлсанг, қанча вафодор,
„Қордай оқ бўлсангу, муз қадар тоза“,
Ҳеч замон кор этмас, шум фалак бадкор,
Ўқилур севгинга қора жаноза.

Нега керак эди, шу чирой, шу ўт,
Шу ёниқ юлдузни кўзга яширмоқ?

Нега лабларингдан ҳусн олди ёқут,
Нега сийнанг бўлди қор тоғидай оқ?

Ҳусн балосига ким этди дучор?
Ҳолбуки, бусиз ҳам қанчалар алам,
Ҳолбуки, бусиз ҳам қизнинг бошида
Сўнгсиз мусибатлар, дун'ё-дун'ё ғам.

Ҳолбуки, бусиз ҳам қийналарди жон,
Бусиз ҳам етарли фалокат, азоб.
Фақат гўзал эмас, ҳатто хунук қиз
Кўз очиб кўрарди ёлғиз изтироб.

Орзунг бор куйлашга, лекин қалбингдан
Тарқалар бир ма'юс ва ғамгин сазо.
Қўйнингда бир қучоқ оқ ва нафис гул,
Лекин руҳинг тўла мотам ва азо.

Шундайин латофат, шу оқ кўкракка,
Наҳот муносибдир шу ғамгин либос?
Онанг шунинг учун суюнганмиди?
Наҳотки, шу сифат гўзалликка хос?

Жавоб бериб кўрчи, номард табиат,
Бунчалик гўзални нечун яратдинг?!
Ўзинг гуноҳкорсан, осийсан беҳад,
Нечун яратдинг, ўтларга отдинг?

Ҳали севишмоқдан шумидир ма'но?
Фақат азоб бордир қисматда, наҳот?
Наҳотки, севгига шудир таманно?
Наҳот, гўзал учун фақат, фақат дод!..

3

Гамлет севар эди, унинг қалбини,
Гўёки икки чўғ, иккита оташ
Бўлиб ёндирарди кўзинг тун-куни,
У ҳам қилмас эди бу оташга ғаш.

Гамлет юрагига берарди ҳаёт
Сенинг у оташин, гулбарг лабларинг.
Жасур хаёлига боғларди қанот,
Боғидан бир кезиб ўтганинг сенинг.

Фақат нетмак керак, бордир на чора,
Севгучи юракни қуршаса бало?
Бутун олам кўзга эса қоронғу,
Балоларга Гамлет эса мубтало?

Шубҳа оташида ёнар тафаккур,
Дун'ё бир ғамхона, „Дониё зиндон“.
Йўқдир юракларни ёритгали нур,
Занжирдадир севги, қафасдадир жон.

41

Ишқий тугёнларга қайнаб юракдан
Чиқолмас бир товуш, бир сазо, бир ун,
Этмишдир ердаги оддий азоблар
Аллақачонларким, Гамлетни мажнун.

Ҳосил бўлмас мурод, ҳечнарсa насиб,
Қанча йиғласангу, қанча чексанг оҳ:
Севгучи йигитни солмишдир йўлга
Тунда эртак айтган бир мудҳиш арвоҳ.

Жаннат, фаришталар, тоза малаклар,
Бир пулдир энг ма'сум ва энг пок ўпиш.
Дўзах ичра Гамлет ёниб алақлар,
Бутун олам кўринади рўё-туш.

4

Кўнгил гулшанини қоплади хазон,
Йўқолди шунчалик бебаҳо севги.
Шу бўлди бокира, дун'ё кўрмаган
У ёқут лабларнинг қора тақдири.

Севги кўклариди учучи лочин
Аршидан йиқилди ва кўҳна дун'ё—
Бутун армонларни кул қилган оташ
Ўзи бўлиб қолди севгига гадо.

1936.

ЖАНУБ КЕЧАСИДА

Сен бўлмасанг шу оч тўлқинлар
Кўринмасди сра кўзимга,
Сен бўлмасанг ўзимнинг кўнглим
Кирмас эди айтган сўзимга.

Сен бўлмасанг этмасди хурсанд
Сув устида сузиб юрган ой,
Ҳамиша шўх, доимо баланд,
Юлдуздаги жон ёқар чирой.

Қарашларинг тинчимни олиб,
Чертиб кетди қалбим торини,
Шундан кейин сездим юракда
Шунча кучлик ўтнинг борини.

Айтиб берчи, шунча севганлар
Бўлганмикин менча бахтиёр?
Айтиб берчи, қайси қиз бурун
Севиб бўлган умид блан ёр?

1936.

ЧИМ'ЕН ЭСДАЛИКЛАРИ

Тоғда юрар оҳу бир жувон,
Сочимни тарайди шаббода,
Менга бугун яқиндир осмон:
Булутлардан теппамда пода.

Қашқатоғнинг ярқирар қори,
Ёнбағрида худди чумоли,—
Ўрмалайман ва борган сари
Очилади бу ҳолнинг фоли:

Бунда гулнинг энг асллари —
Бахмал гилам, алвон поёндоз,
Табиатнинг бор фасллари:
Баҳор ва ёз қаршимда пешвоз.

Қояларда асрлик дoston,
Дараларда оппоқ, мангу қор.
Чўққиларда оташ саратон,
Ёнбағирлар бинафша баҳор.

Гўзалликда туганмас булоқ,
Шамолда ўйнайди шалола,
Баҳор юрар кўчиб тоғма-тоғ,
Қўлларида лола пиёла.

Йўлларимда зангори кўллар,
Ойна каби тиниқ ва бежон,
Мен умримда кўрмаган гуллар, —
Ном қўйишда ожиздир инсон.

Бу гўзалдир, бу ажиб бир ҳол,
Ҳам ваҳшидир, ҳамда осуда, —
Бўлмасинми шоир тили лол,
Шамол учиб ўйнаса сувда?..

Болалигим тутди ва бир бор,
Булоқ узра ётдим чўзилиб,
Ва сан'атга бермасдан озор,
Ҳовуч-ҳовуч сув ичдим қониб.

1936.

ДАР'Ё ТИНИҚ, ОСМОН БЕҒУБОР

Бахтим борки, ҳар нарса гўзал
Кўринади менинг кўзимга.
Водиларга қуёш тўккан ҳал,
Шунинг учун сархат сўзимга.

Айбим йўқдир, гул водиларда
Бадбинларни хушлай олмасам,
Кўкка қараб туриб саҳарда
Шод ўтарман, деб ичсам қасам.

Оппоқ қордир тоғларнинг тоши,
Дар'ё тиниқ, осмон беғубор,
Шу ерлардир ўлканинг боши,
Сув бўйида менинг уйим бор...

Бу ўлкада қалбларнинг тоза
Ва поклари келиб учрашар,
Одам топган бахтни овоза
Қилиб гуллар, булбуллар яшар.

1937.

ДУН'Ё ГЎЗАЛ КЎРИНУР СЕНГА

Келтиради рашкимни доим
Гулга қўнган асал арилар,
Аллақандай туйилар менга
Ёшаручи хушбахт қарилар.

Агар, — дейлар, — кўнгил ёш эса
Оқ соч ўзи бир ҳусн бўлур,
Кўкраккача тушган оқ соқол
Кўзларингга нурдай кўринур.

Дун'ё гўзал кўринур сенга,
Ўзи қанча эски бўлса ҳам,
Ёшараркан бутун табиат,
Ўз эгаси қўйганда қадам.

1937.

* * *

Розимасман бир ёш томса кўзимдан,
Розимасман сал ранг кетса юзимдан.
Йўл ошсаму, сал яшашдан адашсам,
Розимасман унда тамом ўзимдан.

Боғим бору, гулзоримда гулим кўп,
Ҳарёқда гул, шохларда булбулим кўп.
Мен кўрмаган гулзор қолмас жаҳонда,
Гулзорларга бахтим берган йўлим кўп.

1937.

Я Н Г И Й И Л О Р З У Л А Р И

Май тўла косалар солар шовқин,
Янги йил ўз қучоғига тортар,
Бормикан шу қадарли қувноқ тун?
Юрагимда ҳамон ҳавас ортар.

Тушмаса юзга ҳеч ажиндан из,
Яна бир муддаоки, ҳал бўлса:
Бахтимиз борҳо ёйиб илдиз,
Умримиз бир аср тугал бўлса.

Яшнасин бу чаманда дилдорлар,
Севгида сарғайишни билмасдан.
Қайғуни кўрмаса гўзал ёрлар,
Ўн гулин бир гули очилмасдан.

Билмаса наслимиз надир қаримоқ,
Етмаган-ку замон ҳам эликка;
Тушмасин ҳеч бирорта бўлсин оқ,
Енгилиш билмаган йигитликка.

Кел, эй соқий! Пиёлани тўлдир!
Йигит умримга янги йил кирди.
Шодлигим дўстларимга ма'лумдир,—
Йилга йил кирса, элга эл кирди.

Қадрига етмагани бу оннинг,
Халқ ичинда юзи қаро бўлсин!
Ҳам сафил, ҳамда у мохов била тенг,
Бутун оламга можаро бўлсин!

Марҳабо, янги йил, омон келдинг!
Яхши кунлар кутар яна олда,
Кўзимизга жаҳонни кўрсат кенг,
Кўрайик ҳарна бўлса иқболда.

1940

РОССИЯ

Россия, Россия, азамат ўлка!
Эй, осмон сингари бепоён ватан!
Тўлдирган чоғда ҳам жаҳонни нурга,
Қуёш қучаолмас сени даф’атан.

Шамолдан тез учган поездлар ҳам то
Шимолга етгунча кетади ҳолдан,
Қишда ҳам жанубга етолмас ҳатто,
Баҳорда йўл олган сайёҳ шимолдан.

Қаноти толиқмас лочинларинг ҳам
Неча бор қўнарлар сенда учганда;
Гўёки бир ёниб яна ўчган шам —
Сени қучолмайди яшин кўчганда.

Узун дар’ёлар ҳам камар бўлолмас,
Қўшилиб чулғанса сенинг белиннга.
Дун’ёда ҳечбир халқ тўғри келолмас,
Менинг билишимча, сенинг элиннга.

Бало-офатларни енгиб ўрганган
Муҳаббатинг улуғ, юрагинг кенгдир,
Сен қардош элларга энг монанд ватан:
Унда уруғлар ҳам халқларга тенгдир.

Невский ухлаган буюк бешикда
Уйғонмоқ ўзи ҳам олий бир ҳавас.
Пушкин пайдо бўлган ҳарбир эшикда
Навоий шарафи яшар муқаддас.

Кўрганда бўлганман чуқур сукутда
Ленин яшаб турган пичан ўтовни;
Пўлат қиличингни кўрганман ўтда,
Сталин Москвадан қувганда ёвни.

Қаҳратон қишингда, баланд осмонда
Учиб бораётган қуш ҳам музлайди;
Жасур ўғилларинг қор ва бўронда
Жаҳон тақдирига нажот излайди.

Сенинг кўз илғамас майдонларингда
Жаҳаннам қўрқажак жангларни кўрдим,
Бир карра ёв ўтган ўрмонларингда
Кўмиодан ҳам қора тонгларни кўрдим.

Меҳринг қаршисида муздир офтоб,
Лекин офтобингда қорлар эрийди,
Муқаддас қаҳрингга беролмасдан тоб,
Тупрўғинг остида фашист чирийди.

Оғир қурол блан солган овозанг
Ларзага келтирар арзу самони,
Сен дар'ё бўйида олиб борган жанг
Тамом ўзгартирар оби-ҳавони.

Йигитлар сен учун жангга кирганда,
Ботирлар осмонда берганида жон,
Кўзидан қон оққан ёвни кўрганда,
Сенинг енгишингга келтирдим имон.

Россия, Россия, менинг ватаним,
Мен сенинг ўғлингман, эмасман меҳмон.
Сенинг тупроғингда улғайди таним,
Ҳозирман сен учун бўлмоққа қурбон.

1943

ҚЎЛИНГГА ҚУРОЛ ОЛ!

Ҳаёт қайнаб тонг тумонида,
Кўз илғамас эл ўрмонида,
Зўр ўлканинг қайноқ қонида
Ҳукм сурар сафарбар бир ҳол:
Қўлингга қурол
ол!

Кўрсин десанг жаҳонни кўзим,
Ўссин десанг боғимда узум,
Умид блан ўстирган қизим,—
Десанг агар, бўлмасин увол:
Қўлингга қурол
ол!

Бўлсин десанг дун'ё сенга кенг,
Қолсин десанг қўлингга эркинг,

Бўлай десанг сен одамга тенг,
Бўлмай десанг ёвларга ҳаммол:
Қўлингга қурол
ол!

Олай десанг фашистан қасос,
Қўлингга ол қилич ва олмос,
Яғринингга винтовкани ос!
Қолмай десанг айтишганда лол:
Қўлингга қурол
ол!

Юрса агар томирда қонинг,
Азиз бўлса бир парча нонинг,
Керак бўлса номус, виждонинг,
Бўлсанг йигит, бўлсанг ҳамки чол:
Қўлингга қурол
ол!

Жон юртингга босиб келган ёв
Тоғларингда қилолмасдан ов,
Сен қувганда пиёда, яёв
Қочсин десанг гўё қорамол:
Қўлингга қурол
ол!

1941

МОСКВАНИ МЕН БИЛАМАН!

Тун бошланар... фашист деган ялмоғиз
Ва қутурган одамхўрнинг кўзи қон,
Одамзодга ўлим ортиб устига,
Калхатлардай учабошлар кўк томон.

Ёвга қарши қўзғолади Москва,
Шаҳар кечган тинчлик, ором баҳридан.
Ҳар ерда бор бир улуғвор нишона
Москванинг ғазабидан, қаҳридан.

Ғазаб блан қўзғолади бутун халқ,
Тебранади қари чоллар, оналар,
Ёв ташлаган бомбаларнинг изидан
Чопишади жасур, қўрқмас болалар!

Тўда-тўда қиручилар, ҳавога
Кўтарилар „меҳмонларни“ кутгани,
Ғазаб блан чайқалади дар'ёлар,
Ёвузларни ўз қа'рига ютгани.

Булултарнинг орасига яшриниб
Келаётган қузғунларни тутар нур;
Жим-жит турган майдонлар ҳам очар ўт,
Учиб келган ўғриларни ютар гўр.

Кўкдан ерга мукка кетган душманга
Қабр бўлар ҳарбир чуқур, ҳарбир ғор.
Зўр келганда қочмоқ ҳам бир ҳунар деб,
Қутулганлар қочабошлар шармисор.

Москвани мен биламан!.. Тер тўкиб
Зўр шаҳарни қурганларни кўрганман.
Одам тўла кўчаларни айланиб,
Жангчиларнинг қаторида юрганман.

Эсимда бор, дўстлар блан бирликда
Москвадан Минскийга ўтганим,
Совуқ қишда оқ финларни емирган
Ботирларни вокзалларда кутганим.

Москвани сен билмайсан, қонхўр ёв,
Москвада сенга ёлғиз ўлим бор.
Чуқурларда, ғорликларда чирийсан,
Қабрга ҳам, тобут.а ҳам бўлиб зор.

Москвани қўриқлайди бутун эл,
Кўкрагимиз осмонида зўр қалқон.

Шуни билким, жон учун жон оламыз,
Шуни билким, тўкамиз қон учун қон.

Лекин сени асло тирик қўймаймиз,
Лекин сени қўймаймиз бу Ватанга.
Узоқ-яқин, она-бола, йигит-чол, —
Ҳаммамиз ҳам киришдик қонли жангга!

1941

ЙИГИТЛАРНИ ФРОНТГА ЖЎНАТИШ

Поезд тайёр жўнамоққа,
Вокзал тўла йигитга;
Она букун узатади
Ўз ўғлини фронтга.

Хайр, ўғлим, оқ йўл бўлсин,
Хайр, кўзим қораси.
Билким, жангда билинади
Мард йигитнинг сараси.

Бола экан тиш чиқардим,
Ёвларни тишласин, деб.
Тоғдай оғир биллак бердим,
Душманни муштласин, деб.

Яна икки кўз ҳам бердим,
Ёв келганда кўргани.
Оёқ бердим лозим келса,
Ёв устига юргани.

Ақл бердим, ёв босганда
Енгишга йўл топсин, деб.
От ҳам боқдим, моврид келса,
Жангга миниб чопсин, деб.

Мана букун буюк халқинг
Сени чақирди жангга!
Фашист деган бир аждаҳо
Ёв келипти ватанга.

Сталиннинг номини айт,
Болам мард бўл, жангга кир!
Душманни қув элимиздан,
Кетидан елдай югур!

Кўкдан келса, қилич блан
Оёғини қирқиб ол;
Ердан чиқса, қўндоқ блан
Аблаҳнинг бошига сол!

Ҳамла қилса гавдасини
Танк блан мажақлаб ўт!
Кўкка чиқиб ўлим ёғдир,
Қолсин бегўр, бетобут.

Ҳужум чоғи чекинма ҳеч,
Тулкини шер бўлиб бос!
Тирноқ блан бағрини йирт,
Қўлингни дор қилиб ос!

Агар жангда иш бермасанг,
Олмасанг ботир деб ном,
Гитлерни енгиб қайтмасанг
Берган сутларим харом.

Хайр, ўғлим, оқ йўл бўлсин,
Хайр, кўзим қораси.
Билким, жангда билинади
Мард йигитнинг сараси.

Йигит қасам'ёд қилади
Милтиқни олиб қўлга,
Паровоз ҳам қичқиради,
Поезд тушади йўлга.

Она йўлга тикилади:
„Болам, йўлинг бўлсин оқ!..“
Поезд кўздан йўқолгунча
Тикилади у узоқ.

1941

ШАРҚДАН ҒАРБГА
КЕТАЁТГАН ДЎСТГА

Бор, Ғарбга бор, баҳодир йигит,
Дўстларимиз элдан ажралди,
Ёв қўлида ёнди шаҳарлар,
Қадрдонлар беватан қолди.

Сен халоскор одамсан, дўстим,
Элимизнинг қуёшида сен,
Ёстуғини Гитлер қуритган
Одамларнинг кўз ёшида сен.

Қон ичида қутурган жаллод
Ҳар қишлоқда бир дор қурипти,
Дорга қараб бораётган чол:
„Тезроқ кел!“ деб кутиб турипти.

Зўр жангларда ёвни тўзғитиб
Ўлганларнинг ўзи йўлингда,
Ўрмонларга уйини ташлаб
Кетганларнинг кўзи йўлингда.

Номуслари хўрланган қизлар
Зор йиғлашиб сени кутади.
Келинларнинг кўзи йўлингда,
Тез келсин деб зардоб ютади.

Отасидан жудо бўлганлар
Сени излар кўчаларда зор,
Оналари сен деб йиғлаган,
Фашистлардан тортганда озор.

Днепрнинг тошқин сувлари
Шевченконинг ёшидир букун,
Шу дар'ёга келиб чўкипти
Украинада чиқадиган кун.

Белоруснинг қонли бағрида
Бир зўр ёнғин тутаб ётипти.
Элни севган ҳарбир одамнинг
Юрагига минг ўқ ботипти.

Боргил тезроқ, баҳодир дўстим,
Кун чиқишдан кун ботишга бор:
Тунни доим қуёш қувади,
Қардошларни зулматдан қутқор!

Нафасини ёв бўғиб ётган
Кенг далалар изингга зордир.
Олуҷазор, мевазор боғлар
Сен бормасанг қора мозордир.

Сен бормасанг баҳор бўлмайди,
Очилмайди боғларда гуллар.
Қарағайлар барг чиқармайди,
Ўрмонларга келмас булбуллар.

Украинанинг далаларида
Лола эмас, кўкаради қон.
Сен бормасанг баҳор бўлмайди,
Бу йил экин экмайди деҳқон.

Тезроқ боргил, халоскор дўстим,
Ёвларни қув, дўстларни қутқор!
Эл дилидан кетсин қайғу ғам,
Баҳор келиб кетганидай қор.

Ёв эсидан оғунича қув,
Қочган душман мағлуб, шармисор.
Қувган одам ғолибдир мутлақ,
Ҳам кетади кўнглидан ғубор.

Кечаларни бўридан арит,
Кундузларни ўғридан халос,
Ёв енгилган ҳар тепаликка
Меҳнат ва бахт байроғини ос!

1942

НИҲОЛ

Сен ўтқазиб кетган ниҳол
Ўсиб бўйингдай бўлди.
Новдалари барг чиқарди,
Боши гулга кўмилди.

Боғимизда гул кўп жуда,
Жуда ҳам кўп ниҳол бор.
Лекин уни ёрим эккан,
У энг азиз ёдгор.

Қачон сени кўргим келса,
Тикиламан ўшанга,
Кўп нарсалар айтган каби
Қараб туради манга.

Саволимни тушунгандай,
Силкинади у секин,
Соғинибсан бечора деб,
Энтикиб оламан тин.

„Зориқтирмай келсангчи бир,
Интизор қилдинг бунча...“
Деб япроқлар тебранади
То чарчаб ухлагунча.

Қуёш чиқиб иситса ҳам
Сендурсан деб ўйлайди.
Тунда ой кезиб ўтса ҳам
Сендурсан деб ўйлайди.

Агар шамол қўзғаб қолса
Титрашади, келди, деб,
Ерга қадар эгилади,
Айтганларим бўлди, деб.

Ноёб йигит, босиб ўт, деб
Тўкилади йўлингга.
Гул барглари учишади
Тушайин деб қўлингга.

Ёлғизгина ниҳол эмас,
Бутун боғ изингга зор.
Интизордир сенга тамом
Олмазор, олуказор.

Ниҳол эмас, боғ ҳам эмас,
Мен сенга интизорман.

Кўзларимга суртмоқ учун
Жиндак гардингга зорман.

Мен гуллардан, боғлардан ҳам
Соғинганман ортиқроқ.
Эртароқ кел, юрак-бағрим,
Ёвни енгиб кел тезроқ.

1942

Қ А Д А Ҳ

(Янги йил)

Қўлимдаги шароб тўла пиёла
Қипқизилдир гўё баҳорги лола.
Қипқизилдир ботаётган кун каби,
Қипқизилдир гўё қизларнинг лаби.

Дўстим, уни мана сенга узатдим,
Сенинг учун бутун бир тўй тузатдим.
Сенинг учун тахт ўрнатдим ёнимда,
Исминг ёзиқ букун ёпган номимда.

Ол ичайлик, ғойибона бўлса ҳам,
Қанот бўлса узоқ-яқин нима ғам?
Хаёл эса тездир ҳарбир қанотдан,
Орзу эса учқур ҳарқандай отдан.

Ол ичайлик, ботирларнинг номига,
Шароб қуйиб бутун дун'ё жомига.

Ер юзини ифлослардан ювгали,
Фашистларни Берлингача қувгали.

Ёвни тамом қурутгали Ватандан,
Ваҳшийларни кўммак учун бекафан,
Ғалабамиз, шодлигимиз, доҳимиз
Учун, дўстим, кел ичайлик иккимиз.

1942.

Ш И Н Е Л Ъ

Ранггинг тупроққа ўхшар,
Сен ўхшайсан кигизга,
Бормасдим сени кийиб,
Ёрим бўлажак қизга.

Марғилонда тўқилган
Йўл-йўл шоҳи беқасам,—
Минг марта яхши эди
Ичмаганимда қасам.

Лекин сени устимга
Катта бир ғам кийгизди,
Синглим, қариндошларим,
Отам, онам кийгизди.

Сени кийгач йўл олдим
Қонли жанг бўлган ёққа,
Тушдим ёшлигим ўтган
Дар'ёлардан йироққа.

Канал қазган қўлларга
Автомат милтиқ олдим.
Кириб янги йўлларга,
Ўзимни ўтга солдим.

Таққаным белбоғ эмас,
Қаттиқ камар белимда,
Ёрим тиккан қийиқча
Қолаберди йўлимда.

Кигиз кийим, сени мен
Ёримга алиштирдим,
Йўлимга қараб қолган
Зоримга алиштирдим.

Тошга бош қўйганимда,
Ястиқ каби туюлдинг,
Ботқоқда ётганимда
Гўё тўшакдек бўлдинг.

Ўрганиб қолдим сенга,
Ёқиб қолдинг танимга,
Пушаймон бўлдим ҳатто,
Кечикиб кийганимга.

Шунинг-чун бир нафас ҳам,
Сени асло ечмайман,
Доимий йўлдошимсан,
Сендан асло кечмайман.

Агар урушда ўлмай,
Уйимга қайтсам омон,—
Барибир, сени ташлаб
Хўрламайман ҳеч қачон.

Уйимнинг энг тўрига
Осаман қилиб ёдгор,
Шоҳи тўн кийганда ҳам
Қарайман такрор-такрор.

Агар улғайса ўғлим,
Кийгизаман унга ҳам,
Тушмасин деб қайтадан,
Элимнинг бошига ғам!

1943

ҚАМАЛ ҚИЛИНГАН ШАҲАР
ТЕПАСИДАГИ ОЙ

Гўзал ой, сенга бир гап
Демакка кўп ҳайронман.
Бемаҳал тўлганингдан
Тоза ҳам пушаймонман.

Бурун сени кўрганда
Очиларди баҳримиз,
Энди кўринақолсанг
Қўзғолади қаҳримиз.

Чунки биз шаҳримиздан,
Чирогни ўчирганмиз,
Уйимизни ҳатто ер
Остига кўчирганмиз.

Безовтадир элимиз,—
Юртимизга кирган ёв.
Шубҳа қиламиз, дарҳол,
Бемаҳал юрса биров.

Шаҳримизни ёритиб
Қилганда ёвга ошкор,
Кўзимизга гўёки
Бўласан сиртмоғу дор.

Кумушдай нурларингдан
Тўкилар қора хатлар,
Шу замон тепамизда
Учабошлар калхатлар.

Ёввойи ёв қутуриб
Қилар уйларни вайрон,
Ўлим ёғдирар тинмай,
Бағримизни қилиб қон.

Шунинг учун ҳозирча
Бўлмаганинг яхшироқ.
Шаҳримиз тепасида
Тўлмаганинг яхшироқ.

Ўйин, кулги бизда йўқ,
Юракка дард ютганмиз;
Бошимизга ғам тушиб,
Шодликни унутганмиз.

Бир нафас ҳам ором йўқ
Ҳаттоки, қурту қушда,
Қизлар эрга чиқмайди,
Эрлар бўлак ташвишда.

Бир чоғлар тепамизда
Сен бўлганигда пайдо,
Боғларга чиқар эдик,
Бўлгали сенга шайдо.

Ёримизнинг юзини
Биз сенга ўхшатардик,
Саҳаргача тикилиб
Сув бўйида ётардик.

Сендан бошлар эдилар
Қизлар эртак айтганда,
Қарар эдилар сенга
Ёр узоқдан қайтганда.

Ўша кунларни қўмсаб
Ухламаймиз тунлари,
Ширин эртакка ўхшар
Ўша кунларнинг бари.

Ўша кунлар келади,
Ўша кунлар кўп яқин:
Эртаги тонг кўринар
Бугунги тонгдан ёрқин.

Ана ўша кунгача
Тишингни қўй тишингга,

Шунда юз минг қиз блан
Хабар қиламиз сенга.

Унда бутун дун'ёни
Нурга кўмсанг майлига,
Ҳатто кундуз куни ҳам
Кезиб юрсанг майлига.

Унда нуринг тегмаган
Бирорта ин қолса ҳам,
Қаттиқ жанжал қиламиз,
Ёқангдан тутиб маҳкам.

1943

СЕВГИ

Бир тутам гул тутиб боқдинг кўзимга,
Дедингким, „Эсдалик бўлсин буни ол...“
Ўзимни йўқотдим, не дединг менга?
Тутганим гулмиди ва ёким хаёл?

„Бутун ёшлигимиз жангдадир букун,
Жангда ечилмоқда севги қисмати,
Жангдадир йигитлар, жангдадир қизлар,
Ҳавода учади маҳбублар хати.

Агарда қайтмасам шу мендан ёдгор“
Дединг-да кўринди кўзларингда нам.
„Агар севар бўлсанг, унутма зинҳор...“
Узун киприкларинг устида шабнам.

Менга не керакдир бу ёлғиз қолиш,
Сенсиз ололмасман асло мен нафас,
Ўлимдан оғирдур сендан ажралиш,
Торгина қалбимга кенг дун'ё қафас.

Орқангдан қолмасдан жўнадим жангга,
Қўзи кетган каби қўйнинг изидан,
Гўё қуёш ойни кузатганидай,
Ўт бўлиб орқангдан кезмакдаман ман.

Сен оташ ичида урасан жавлон,
Душман қолмасин деб севган элимда.
Мен ҳам қасос олиб тўкмакдаман қон,
Элим ва ёримнинг номи дилимда.

Мен ёвни қираман жангда беомон,
Сени ахтараман бир нафас тинмай.
Бир қўлда қиличим, бир қўлда қурол,
Севгучи қалбимда нола қилар най.

Сенга юборганим оташин бўса
Енгил шаббодадек учар ҳавода,
Жанг бўлган жойлардан лабингни излар,
Ва ба'зан дарбадар кезар самода.

Балки учрашмасмиз биз энди мангу,
Бўсамиз ҳам қолар балки саргардон,
Лекин севишганлар қайтмас ўлимдан,
Лекин мангу қолар икки томчи қон.

Дун'ёда албатта бир ўлмоқ бор-ку!
Ҳеч ажаб эмасдир ўлсак жанг аро.
Ёв блан курашда оқса қонимиз,
Бўлмай эл олдида юзимиз қаро.

Ўлимдан қўрқмаган эрлар қонидан
Жуда табаррукдир қизарса тупроқ.
Ўша қон дўстларнинг ёритиб юзин,
Зафар йўлларини қилса ойдинроқ.

Жисмимиз йўқолур, ўчмас номимиз,
Галаба тўйида бўлармиз биз ҳам;
Азиз дўстлар блан учрашиб хандон,
Қадрдон элларга қўярмиз қадам.

Гўзал Украина далаларида
Яна аввалгидай табиат гуллар,
Буюк Россиянинг ўрмонларида
Бизларни ёд этиб сайрар булбуллар.

Буғдой бошоғидай кўкка интилиб
Мен шунда тупроқдан кўтарарман бош.
Сенинг қонларингдан ўсар қизил гул,
Ёқутга айланар сойлардаги тош.

Дун'ёни ёритар бизнинг севгимиз.
Иккимиз ҳеч қачон ўлмасмиз асло.
Ёру дўстларимиз, севган элимиз,
Биздан ризо бўлиб топар тасалло.

1943

СЕН ТУҒИЛГАН КУН

Букун сенинг туғилган кунинг,
Букун уйинг тўлади гулга.
Нима қилай? Мен узоқдаман,
Хаёл блан тушаман йўлга.

Ўнтўққизга чиқасан бугун.
Узоқдаман. Йўқ менда тоқат.
Оғир жангга кетаётиб ҳам,
Ёлғиз сени ўйлайман, фақат.

Сенга томон толпиниб қалбим,
Бир қуш бўлиб учар ҳавога:
Мен кетидан қарайман ҳайрон,
Икки кўзим тўниб самога.

Эшикка чиқ, шу соат сен ҳам.
Мени эслаб осмонга бир боқ:
Юлдуз тўла кўкка бир қара,
Ҳавога сол бир нафас қулоқ.

Ётоғинга қўнаолмасдан
Парвонадир бир қуш бошингда;
Чарх уради кўкда у танҳо,
Нималардир сўзлар қошингда.

Қутлаш учун келганлар, майли,
Орзуларин айтиб бўлсинлар,
Ҳамма сенга тилак тиласин,
Шароб ичиб маст бўлсин улар.

Шундан сўнгра сен қадаҳ ушлаб,
Ҳуммор кўзла боққил самога,
Тингла, қушнинг эзги орзусин,
Қулоқ бергин, майин навога.

Қуш дейдики: „Эй тўлишган қиз,
Жангда юрган ёрингдан салом!
Сенинг учун урушга кетган
Номусингдан, орингдан салом!“.

Қуш дейдики: „Ёшинг ҳеч қачон
Ўнтўққиздан ошмасин асло,
Йигит сени жуда соғинган,
Ёрим — дейди — шошмасин асло.

Ўнтўққиздан ошмай тур, гўзал,
Йигит сендан шуни сўрайди.

Иигит сени меҳр, садоқат
Ва ишқ гули блан ўрайди.

У келади, албат қошингга,
Элга шодлик олиб келади;
Элга шодлик, омонлик ва бахт
Олиб, доврўғ солиб келади.

Сени тинмай эслайди ёринг,
У доимо содиқдир сенга.
Ўнтўққиздан ошмай кутиб тур,
У лойиқдир муҳаббатингга“.

„Шошилма“ деб қуш сўзлар яна,
Парвонадир қошингда ҳамон:
„Қизга бундан яхши фасл йўқ,
Ўнтўққиздан ошма ҳеч қачон!“

Ётоғингга қайтасан сен маст.
Кўрган каби гўёки бир туш.
Менинг қалбим бўлиб кўринар
Сенга шунча сўзлар айтган қуш.

1943

Зайнаб
ва
ОМОН

ПОЭМА

К И Р И Ш

Сўйлаб берай Зайнаб ва Омон
Севгисидан бир янги дoston.
Бир зўр оташ, бир зўр аланга,
Икки қалбга туташгани рос.
Бир севгиким жон берур танга,
Ҳам Зайнабу Омонларга хос.
Бу севгида йўлбошлар вафо.
Ҳам вафони емирмас жафо;
Бунда асло қора кун йўқдир,
Бунда мотамсаро кун йўқдир.
Хазон қилмас Зайнабни замон
Ва оташда ўртанмас Омон, —
Туши эмас балки ўнгида,
Дилдорини кўрар бегумон;—
Бир қиссаким, бунинг сўнггида
Севишганлар топишгусидир,
Жонлар жонга ёпишгусидир.

БИРИНЧИ БЎЛИМ.

I

Шод ўтади Зайнаб кунлари,
Кўнгли баҳор кўкидай тоза,
Кўкда учган қушларнинг бари
Шодлигидан олар андоза.
У яшайди беситам, безор,
У билмайди қайғуни, ғамни,
Оёқлари остида баҳор
Тўшаб қўйган алвон гиламни, —
Бутун дала бахмал поёндоз,
Лола очиб қаршилар тоғлар,
Гулга тўлиб сер ишва, сер ноз,
Унинг кўнглин хушлайди боғлар.
Ҳар томонда баҳордан нишон,
Даралардан чопар Зарафшон.
Қарайди қиз, бамисоли кун
Кўзларида бутун бир олам.
Ҳаёт тўла баҳорга мафтун,
Унга тамом бегонадир ғам.

Зайнаб ўсган элнинг мисли йўқ.
Зайнаб ўсган эл бахтга тўлиқ.
Буни кўрган тез бўлар банда,
Буни инсон бир қур кўрганда,
Юрагида ҳеч армон қолмас,
Бунга жаннат тенглашаолмас.
Бунда қўшиқ айтган ариқлар
Қаршисида парилар йиғлар.
Қушларининг нағма-навоси,
Водиларнинг мармар ҳавоси,
Эрта баҳор очилган лола,
Қоялардан учган шалола,
Бинафшалар, ранго-ранг гуллар,
Шиша каби зангори кўллар,
Ҳамишалик дилтортар кўклам
Ва табиат тўқиган гилам;
Қорга чўмган ҳайбатли тоғлар,
Шарқираган даво булоқлар
Ҳаммаси бор, ҳаммаси ма'мур...
Бунда ерга ойдан тушган нур,
Салқин тунда ўзи бир қуёш, —
Чўмилади, унга тоғу тош.
Новдаларда туғилган куртак
Ҳар кун тўқир янги бир эртак.
Бунда ҳамма, ҳамма нарса бор,

Бунда қизга толи' бўлар ёр.
Бунда орзу қозонади от,
Бунда севги ёзади қанот.
Қўзғотади қиз ҳавасини,
Чиройига ранг беради гул;
Бунда қизга севги дарсини
Ўқитади энг аввал булбул.
Зайнаб шунда туғилган эди,
Шунда тўлиб етилган эди.

III

Одам зоти дун'ёдаки бор,
Унинг блан муҳаббатдир ёр;
Уни билмас юрак топилмас,
Уни билмас отлар чопилмас.
Севги... лекин бунда асрлар
Фожиаси соч ёзиб йиғлар;
Йиғлар ишқни емирган замон,
Йиғлар севиб ўтга тушган жон.
Севги қалбнинг биринчи майли.
Лекин замон асира Лайли
Ёстуғини бутун қурутган,
Коса-коса оғулар тутган;
Мажнунни у, ўтказган ёрсиз,
Фарҳодни ҳам этган диёрсиз.

Бунда одам хор бўлган кунлар,
Эркисизликдан чиққан якунлар
Оинада бўлган намоён.
Жилва қилган севгисиз даврон.
Замон ўтган, замонлар ўтган...
Одам янги замонга етган.
Ҳамон севги одамга йўлдош,
Ҳамон севги қалбларга сирдош.
Шудир баҳор, очилган лола,
Шудир дилни қийнаган нола;
Шудир сабза, бинафша кўклам,
Шудир қизнинг бошидаги ғам.
Шудир атр сочучи ра'но.
Шудир аччиқ ва ширин ма'но.
Шудир этган қиз кўксини оқ,
Ва йигитнинг кўкрагини тоғ.

IV

Зайнабнинг ҳам тоза, осуда,
Доғ кўрмаган ма'сум қалбида
Севги япроқ ёзиб қолипти
Ва фикрига ғовға солипти.
Кокиллари унинг тол-тол,
Лабларида битган қора хол
Бир дун'ёга арзигудай бор,
Кўзлар ёниб ахтарар бир ёр.
Ёр ахтариб боққанда қийғоч,

Қоши бўлиб худди қалдирғоч,
Атрофида ойлар чарх урар,
Теграсини юлдузлар ўрар.
Покизадир қизнинг тилаги,
Оппоқ қордай бўлиб кўкраги
Кўтарилар ҳамон юқори, —
Ул ҳозирча севгининг зори.
Озоридан хабарсиз ва шод:
Севгидаги шодлик бирла дод
Унга ҳали тамом бегона,
Билмас ҳали у ёна-ёна
Муродига етажагини.
Маҳкам ушлаб ёр этагини,
Кетарман деб ўйланар осон,
Иш битар деб ўйлар бефиғон.
Шунинг учун Зайнаб ниҳоят,
Севиб қолди бировни ғоят;
Кўнгил қуши талпиниб қолди,
Юрагида ўт ёниб қолди.

V

Ўрик гуллар Зайнаб боғида,
Кўп йигитлар бор қишлоғида.
Кўп йигитга тушади кўзи,
Лекин шунга хайронки ўзи,
Кўнгли фақат Омонни дейди;
Шу юракни, шу жонни дейди.

Ва ҳолбуки бошқа йигитлар,
Ҳеч кам эмас, у яхши билар.
Агар бири ёйса қулочин, —
Парвоз қилар кўкларда лочин.
Ҳаводаги қушларни тутар,
От чопганда яшиндан ўтар.
Ғоз сингари қўнар кўлларга,
Сув оқизар саҳро, чўлларга.
Ҳаммаси ҳам қиличдан ўткир,
Ҳаммаси ҳам Рустам каби зўр.
Нега севди Омонни, нечун?
Зайнаб билмас қалбининг кучин.
Нега этди уни ихтиёр?
Билолмайди изоҳи душвор.

VI

Ва ҳолбуки ҳозир туну кун
Ўшандадир хаёли бутун.
Қайга борса ўша қошида,
Ўнтўққизга кирган ёшида,
Шамол теккан гул барги каби,
Унинг қалби дир-дир титради.
Севганини билади холос.
Фақат нечун? Қайдадир асос?
Ахир кимдир кўнгил қўйгани,
Қайси барно шунча севгани?
Нимаси бор, нимаси ёқар,

Қайси оташ қалбини ёқар?
Билмай туриб севганда шунча,
Йўл бошлади қайси тушунча?
Ҳечбирини ўйлаб кўрмайди,
Ҳечбирига жавоб бермайди.
Унинг фақат бир асоси бор,
Шу асосга зўрдир э'тибор:
Эл сўйларкан доим ёмонни,
Атамайди ҳечбир Омонни.
Шунинг учун яшайди бедод,
Шунинг учун нафас олиб шод,
Баҳор каби тўлиб боради,
Ҳар кун гулдай бўлиб боради.

VII

Ярим оқшом, чумчуқлар тинган,
Ҳамма қора либос кийинган, —
Сойларда тун, саҳроларда тун,
Дараларда, водиларда тун.
Япроқларда тун ётиб ухлар,
Сойликларда тун қотиб ухлар.
Тун ўрмалар тоғ бошларида,
Тун Зайнабнинг қарашларида.
Лекин, ҳали ўтирар уйғоқ
Олдидаги бир саҳифа оқ
Қоғоз узра тинмай тикилар,
Кўз нурлари унга тўкилар:

„Сени, Омон, кўргандан бери,
Кўзларимга уйқи келмайди.
Сенга майл қўйгандан бери,
Ҳеч нарсага кўнгил тўлмайди...“
Ўйлаб-ўйлаб тўхтаб қолади,
Оғир-оғир нафас олади.
Ёзганларин ўқийди такрор,
Юрагида уйғонади ор.
Ва қоғозни йиртиб ташлайди,
Яна олиб ёзабошлайди:
„Севганимни қилмай ошкора,
Омон ўзи сўз очса зора, —
Хаёлида юрар эдим жим,
Фақат кутмоқ бўлмишди бурчим.
Ва ниҳоят сабр ила қарор,
Тугадию бошладим иқрор...“
Боз ўқиди, кўнгли тўлмади,
Яна айтканидай бўлмади.
„Ёзолмадим“ дедида ўзи,
Рўпарада турган қоғозни
Парчалади. У энди бу бор
Ёзмасликка айлади қарор.

VIII

Бир силкиниб ўрнидан турди,
Недир ўйлаб илгари юрди,
Атрофи жим, ҳамма уйқида;

Кўкдағи ой акс этар сувда;
Ёлғиз майин, енгил шаббода
Води ичра тапҳо тентирар.
Симоб каби тиниқ ҳавода
Шитирлашиб япроқлар титрар.
Қиз чор атроф сари қаранди,
Тим-тинликда ўртанди, ёнди,
Бир оташин интилиш шу дам
Юрагига бўлмишди ҳамдам.
У қайгадир кетмоқчи, фақат,
Билолмайди қайга эканин.
У шод, лекин ўшал муҳаббат,
Парча-парча тўғрайди танин.

.
.

Унутдию, тўхталиб қолди,
Чигал ўйлар ичра йўқолди.
Ҳам ўтириб қолди фаромуш,
Қанча юлдуз кўзида ботди,
Ва ўрнидан қўзғолиб ҳомуш,
Секин келиб жойига ётди.

IX

Секин келиб ётдию, фақат,
Кипригини юмаолмади.
Ўйлай-ўйлай тоқ бўлди тоқат,
Энди сра юрак қолмади.

Ёки бирдан Омон кўзига
Уялмасдан қарай қолсами...
Ҳамма гапни унинг юзига
Шартта-шартта айта солсами...
Юздан олиб бутун пардани,
Гапирсаю, „жавоб“ бер деса,
„Айб қилмагин, танладим сани,
Рози бўлсанг бирга юр“ деса...
Нима бўлар шу пайтда ҳоли,
Нима бўлар шўрликнинг фолли.
Терга пишиб Зайнаб олар тин,
Йўқ, бўлмайди, бу ҳали қийин.
Ҳали бунга тил боролмайди,
Ҳали Зайнаб ўзининг дардин
Дадил туриб ёраолмайди.
Тунни бутун уйғоқ кечирди, —
Фикрлари топмай ниҳоя,
Хаёл уни кўкка учирди.
Тонг ёриди, тоғдаги соя
Ватанини сойга кўчирди.

Х

„Сенсан Омон, уйқусиз тунлар
Юрагимни олган аланга.
Сен фикримни чулғадинг кунлар,
Сен лахча ўт ташладинг танга,

Кошки сени кўрмагай эдим,—
Тушмагайди кўзга оташинг.
Яшар эдим беташвиш ва жим,—
Юрагимни ёндирмас ғашинг.
Оқизарсан ҳали ёшимни,
Ўт кўзларинг қўймас саломат,—
Булут каби қуршар бошимни
Ҳали қанча-қанча маломат.
Ҳали қанча-қанча ҳасратлар
Ёш қалбимга бўлурлар меҳмон.
Ҳали қанча қайғулар, дардлар
Ҳиддат блан сўзон қилур жон.“

XI

Тонг сингиди оппоқ оқариб,
Зайнаб туриб, далага бориб,
Бутун гапни унутган бўлди.
Сиқиқ қалби ҳавога тўлди.
Яратучи эркин, озод иш,
Даладаги осуда турмуш,
Кўклам каби кўкарган жонлар,
Шўх йигитлар, қизлар, жувонлар
Бўлди қизнинг дардига чора,
Ҳуррам бўлиб у бора-бора
Отди дилда бўлган ғуборин,
Ва фаромуш айлади зорин.

• То кечгача ишлади тинмай,
То кечгача юракдаги най
Ўтга тушиб қилмади наво,
Дала бўлиб дардига даво,
Юрагига ҳеч ғаш солмади,
Оромига оташ солмади.
Колхоздаги бу қайноқ ҳаёт,
Ҳавасига боғлади қанот.
Ва шодликнинг эшигин очди,
Қайғулари узоққа қочди.
Ҳар қадамда ортиб сурури,
Қанча ерни ўйинга солди,
Ишладию, ортди ғурури,
Кеч кирганин билмайин қолди.

XII

Қуёш ботди, бир тўда қизлар, –
Ғам билмаган кулар юлдузлар,
Овоз қўйиб қўшиқ айтади.
Зайнаб блан хушчақчақ Ҳури,
Адол блан яллаци Нури,
Асал блан ўйинчи Сора,
Сурма блан қувноқ Руҳсора,
Сарви блан дуторчи Гулнор,
Қундуз блан Суқсур ва Анор, –
Бирга-бирга қайтади хандон,
Бирга чақчоқ қилади чандон.

XIII

Тор кўчанинг бошига келиб,
Зайнаб энди ўзга йўл олди.
Ҳарбирига чандон тикилиб,
Дўстларидан зўрға ажралди.
Чайқаб қолди у бошларини,
Йўлга тикиб қарашларини,
Кўча тўла одамни кўрди,
Ичкарига кирмайин турди.
Одамларнинг ҳаммаси тоғдан,
Тоғ бағрида бўлган улоғдан
Қайтган каби тўда ва тўда,
Сўзлашарлар ҳарбир тўғрида.
Гўё байрам, гўё янги йил,
Тарқагандай гўёки сайил,
Келардилар гурас ва гурас,
Бари эркин оларди нафас.

XIV

Омон кимдир, борми ватани,
Ким ҳам қизга танитар уни?
Шод бўлса-да хотиротидан,
Хабарсиздир ёрнинг зотидан.
У бўлурми севгисига тенг,
Ошиёни қайда бу қушнинг?

Зайнаб фикрин чувалтирган шул,
Фикри-ёди шу блан машғул.
Ёмон отлиқ бўлса у агар,
Зайнаб кирар ерларга қадар.
Бўлиб қолса ишқи ошкора,
Жароҳатга топилмас чора.
Сўнгра уни савдойи дерлар,
Бир тагсизнинг гадойи дерлар;
Унда ёғар та'на тошлари,
То ергача унинг бошлари —
Хам бўлур-да, ҳеч юраолмас,
Эл ичида обрўйи қолмас.
Ва ёронлар бари, беғараз
Бундай дўстдан қилурлар араз.
Шунинг учун жимлик сақларди,
Шунинг учун ичида дарди.
Шунинг учун қийналса ҳам жон,
Севгисини тутарди пинҳон.

ИККИНЧИ БЎЛИМ

I

Ичкарида ўзга ҳол эди,
Зайнаб учун ўзга фол эди.
Бунда қизнинг эркин ва тоза
Номусига ўқиб жаноза,
Ҳурлигини ер блан яксон,
Бағрин этиб лахта-лахта қон,
Кўзларидан оқизиб ёшин,
Поймол этиб унинг қуёшин,
Қора турмуш соларди чангал;
Қисматини этар эди ҳал.

II

Заҳар тўкиб қизнинг ошига,
Бу бечора Зайнаб бошига
Ўтмиш солган қора бир соя;
Бу — турмушдан ажиб ҳикоя,
Бу инсоннинг ҳайвондан баттар

Хўр этилган чоғин эслатар...
Ундан Зайнаб хабарсиз ҳамон,
Уни асло эсламас бу жон.
Бу савдони кимнинг солганин,
Унинг бахтин кимлар олганин,
Кимлар уни бу қадар ожиз
Ва ҳуқуқсиз бечора бир қиз
Этиб, шўрлик бошига бало
Солганини эсламас асло...

III

Ҳали Зайнаб чақалоқ кунлар,
Бошга тушди чигал тугунлар:
Она уйи одамга тўлди,
У Собирга нишона бўлди.
Уч-тўрт хотин гўдак Собирни
Олиб келиб очдилар сирни:
Зайнаб блан Собирни мақтаб
Ва иковни бир-бирга атаб,
Дастурхонда синдирдилар нон
Ва фотиҳа кўтариб шу он,
Тарқаладилар... Зайнаб бешикда
Йиғлар эди, оч қолиб жуда.
Собир эса ҳеч гап англамас,
Юрар эди ўйин блан мас.
Ана шунда бу қора одат,
Қиз бахтига урган эди хат.

IV

Йиллар ўтди, фақир хонадон
Муҳтожликка таслим этди жон,
Ғамхонада қашшоқлик кулди
Ва оила гутдай тўкилди...
Зайнаб қолди бечора якка,
Кимса келмас унга кўмакка.
Нада ота, на она қолди,
На бир кулба, на хона қолди;
На бир паноҳ, на бир ошиён,
На бир ғамхўр, на бир меҳрибон,
На бир сирдош, нада бир йўлдош,
На бир ўртоқ, на бир қайғудош...
Ҳеч кимсаси йўқ эди, ёлғиз,
Тутқин бўлиб қолган эди қиз.

V

Ҳар даргоҳга бориб сиғинди,
Ҳар эшикда новдадай синди.
Эндигина кўкарган ниҳол,
Хазон уриб бўлмишди беҳол.
У ниҳоят топди бир паноҳ,
Муруватли бир кичик даргоҳ
Ўз қаноти остига олди,
Тағларига иссиқ хас солди.—

Анорхола оиласида,
У асранди қиз бўлиб қолди.
Ва шунга ҳам севиниб жуда,
Ўтганларни унутган бўлди.
Аламларни қуритган бўлди.

VI

Қиз беради тақдирига тан,
Анорхола кулбаси — ватан.
Хуфтон ётиб, азонда турар,
Эртаю кеч эшик шипирар.
Машаққатда ўтади кунни,
Ҳолдан кетиб шўрли қиз тунни,
Ярим карахт, мудрар, ярим оч;
Усти-боши йиртиқ-ялонғоч
Кун кечирар, ишлар тинмайин,
Қайғу тўла овози майин,
Қизнинг ғамгин ҳолин англатар,
Қиз ичида оғир дард ётар.

VII

Офтоб йиқар қайғу тоғини,
Ойлар ёқар тун чироғини.
Ўтар кунлар, ўтар замонлар,
Ўтар ғамга ғарқ бўлган онлар.

Лекин улар эсдан ҳеч қачон,
Чиқаолмас ва хотирга жон
Берур унинг ҳар саҳифаси,
Эслаганда қизнинг сийнаси
Чуқур бир оҳ блан қўзғолур;
Оғир-оғир бир нафас олур.

VIII

Давонларни ошди амаллар,
Яшашдаги чурук тамаллар,
Асосидан бир-бир бузилди:
Води бўйлаб колхоз тузилди.
Анорхола оиласи ҳам,
Колхоз сари қўйдилар қадам.
Ва бўй етган Зайнаб ҳам озод,
Эркин энди бошлади ҳаёт.
Колхоздаги мустақил турмуш
Ва маҳсулдор яратучи иш
Гуссаларни айлади барбод,
Фақат шунда у қозонди от.
Шунда қадри-қиймати ортди,
Шунда иззат-ҳурмати ортди.
Атрофига гуллар сочилди,
Шунда унинг бахти очилди.
Фақат шунда сизди бегумон,
У ўзини ҳақиқий инсон.

IX

Бахт жаранглар қувноқ сасида,
На кулфати, нада зори бор.
Анорхола оиласида
Энди унинг э'тибори бор.
Энди уни камситмас ҳечким,
Энди уни етим деяр ким?
Зайнаб ўсар оқила, доно,
Сўзларида мазмун ва ма'но.
Ўсганида беташвиш, беғам,
Бунча зийрак бўлмас эди ҳам.
Энди унинг ҳар нарсаси бор,
Энди унга ҳамма гап тайёр.
Одамизод гулистонида,
Саодатнинг бахт бўстонида,
Орзуларга тўлиғдир кўнгил.
Ваҳимасиз осойишта дил
Ўзига бир йўлдошни истар,
Бир қадрдон сирдошни истар.

X

Зайнаб Собир кимлигин билмас,
Зайнаб ҳали ўз ишқида мас.
Лекин Сабир уйида ҳар кун,
Шошилишча тўй тайёрланар.
Аммо Зайнаб кўксига ҳар кун,
Омонининг юлдузи ёнар.

Тўйдан фақат Анор хабардор,
Уни Собир онаси бардор,—
Бардор этиб йўлга солмишдир,
Ихтиёрин қўлга олмишдир.

XI

Тайёрланар тўй, лекин Собир
Бу тўй учун ажойиб бир сир.
Чунки она боғида у йўқ,
У ўзининг қишлоғида йўқ.
У, ўқирмиш дорилфунунда
Ва онглари қоплаган тунда
Юлдуз бўлиб учар эмиш у;
Яшин каби кўчар эмиш у.
Она унга уй қилмоқчидир,
Дабдабали тўй қилмоқчидир.
Шунинг учун йўлга кўз тутар,
Келишини интизор кутар.

XII

Зайнаб энди ўз асрорини,
Армонини, истак, зорини
Опасига этиб ошкора,
Қилмоқчидир дардига чора.
Фақат нетиб, қайси юз блан,
Қайси ҳаё, қайси кўз блан

Опасининг юзига қарар?
Тили сўзга қандайин борар?
Уят ўти ёниб юзида,
Бир изтироб зийрак кўзида,
Ёлғиз Ҳури сари толпинар,
Уни эслаб юрағи тинар.

XIII

Чунки Ҳури Зайнабнинг бутун
Асроридан тўла хабардор.
Чунки унинг блан куну тун
Бирга бўлар. Ҳар нарсаки бор
Зайнаб унга сўйлар, сақламас,
Ҳечбир нарса йўқ Ҳури билмас.
Ҳатто Омон блан ҳам уни,
Таништирган шу Ҳури эди.

XIV

Ҳури, Зайнаб қош қорайганда,
Кеч қопқора чойшаб ёйганда
Ичкарига келиб кирдилар,
Ва Анорга салом бердилар.
Кўрар экан юзи қизарди,
Опасига яқинроқ борди.
Анор эса чехраси хандон,
Зайнаб учун бергудайин жон,

Атрофида парвона бўлар
Ва минг карра ундан ўргулар.
Ҳури бўлса қилиб тамошо,
Айтажагин этарди иншо.
Лекин ундан олдинроқ Анор,
Сўз бошлади кулиб беқарор.
Икки қиз ҳам ҳангу манг қолди, -
Зайнабдаги севинч йўқолди.

XV

„Рўзи азал қиз қисматида
Эрга тегмоқ одати бордир.
Бу насиба тақдир хатида
Ёзилгандир, оҳ блан зордир.
Бундан қуруқ қолган пешона,
Умри ўтар ёна ва ёна.
Қовушмоқлик қушларда ҳам бор,
Ҳамма излар бир йўлдош дийдор;
Бунга тўққиз ёшлик Оиша
Муҳаммадга теккани асос.
Бунга берар ўлим хотима,
Бу пайғамбар қолдирган мерос...“

XVI

„Кўзи тирик экан отасин,
Бир яхши нияти бор эди,—

Я'ни Зайнаб Собирга бўлсин,
Деган васияти бор эди.
Не учунки у туғилганда
Собирга деб нон синдирилган,
Нишон бўлган, етиб тўлганда,
Собиржонга бўлсин дейилган“.

XVII

Анор сўзлар ва Зайнаб қалби
Тол баргидай дир-дир қалтирар.
Ҳури қўйиб жон қулоғини,
Тинглар экан, лаблари титрар.
„Энди Зайнаб бўй етиб қолди,
Юртимизнинг мана энг олди
Йигитлари унга харидор,
Кўп лочинлар чиройига зор.
Лекин Собир ҳаммадан гўзал.
Кеча қилдик ҳамма гапни ҳал:
У шаҳардан келиш бланоқ,
Тўй қилмоққа айладик қарор.
Ишлар битди, битдию, броқ...“
„Броқ...“ дея тўхтади Анор.
Икки қизга бир қараб олди,
Атрофига бир назар солди.
Қиз қалбида бўғиларди жон,
Ҳури бўлса тамоман ҳайрон.
Яна сўзни бошлади Анор:

„...Броқ бунда бир андиша бор:
Чиқармаслик учун ёмон от,
Сақлаш учун номус ва уят,
То тўй бўлиб ўткунигача,
Келин бўлиб кетгунигача,
Боши очиқ чиқмас ташқари.
Шуни истар барча ёш, қари“.

XVIII

Зайнаб тамом, тамом лол эди,
Сўз қотишга у беҳол эди.
Тирнар эди қалбини азоб,
Гўё ҳаста, гўёки бетоб,
У ичидан оғир тўлғанар,
Ғазаб блан зоҳири ёнар.
Ва Анорга қарамас асло,
Оғир дардга бўлиб мубтало
Тун сингари бўғиқ ва сокин
Ўтиради, сирдоши локин
Оппа-очиқ туташар эди.
Дар'ё каби у тошар эди:

XIX

„Кечир опа, айтган андишанг,
Қизни қуллик томон қайтарур,
Андиша деб сен урган тешанг

Уни қора қонига қорур.
Агарда қиз бўй етган эса,
Бир олдидан ўтмас бўлурми?
Ва уйига совчилар келса,
Розилигин кутмас бўлурми?
Балкида бир дегани бордир,
Балки унга тегмаклик ордир,
Балки этиб бир аҳду паймон
Вафосига гаров қўйиб жон
Арз этгали келгандир сенга,
Тез шошилган, елгандир сенга.
Энди бунга не чора бўлур,
Энди Зайнаб бечора ўлур...“

XX

Опасида ғазаб оташи,
Ва Зайнабда андиша ғаши.
Елкасида тоғдай оғир ғам;
Анор кўзи ичра жаҳаннам
Оловлари тинмай ловиллар
Ва таптига юраклар чўллар.
Ҳури ёқиб сўз гулханини,
Ўртар эди Анор танини.
Яна Анор ўтдай тудоқиб,
Сўз бошлади Ҳурига боқиб:
„Нима дейсан, бунга Собирдан
Ортиқ йигит эр бўлармикин?“

Бутун юртни ахтарса ундан
Афзали ҳеч топилармикин?
Нимага бу андиша бекор?
Нега унга тегмак бўлсин ор?
Ахир юртда қанча гўзаллар
Келишини зориқиб кутар.
У бу юртда энг зўр билимдон,
Пахта илмин ўқипти чандон.
Юртда барча пахта экканлар
Хирмонига червон қуюлар.
Ахир яна бир андиша бор:
У Собирга фотиҳа бўлган,
Васиятда уни ота зор,
Собиржонга бўлсин деб ўлган.
Поймол қилиб бўлурми буни?
Қайси номард истагай шуни?“

XXI

Ерда экан кўзининг нури,
Зайнаб ҳамон жим, фақат Ҳури
Давом этар савол-жавобда,
Жаранглайди чалғиси тобда:
„Тўғри опа, сенга ҳам қийин,
Бировга сўз бергандан кейин
Уҳдасидан чиқмоқ яхшидир.
Андишамнинг сабаби будир:
Зайнабнинг ҳам танлагани бор.

Опа, фақат қизишма зинҳор!
У Омонни севиб қолипти,
Севиб қолиб, ва'да олипти.
Опа, бу иш қизнинг ҳаққидир,
Андишамнинг сабаби будир.
Бунда йўқдир ҳечқандай гуноҳ.
Зўрлик блан тегиб, сўнгра оҳ
Тортганнинг ҳеч фойдаси бўлмас.
Қиз ҳам одам, у бир мол эмас.
Сўзда турмоқ қиз учун ҳам фарз.
Одамгарлик қиз учун ҳам қарз.
Поймол қилиб бўлурми буни?
Қайси номард истагай шуни?"

XXII

Ғазабида олам, олам ўт,
Тушунчаси қопқора булут —
Каби борган сари қуюлар;
Анор гўё сочини юлар
Каби бўлиб минар жаҳлга.
Ҳамма гапни совириб елга,
Ёргудайин Зайнаб бошини,
Отабошлар та'на тошини:
„Ортдирганинг колхозда шуми?
Эй шарманда, беномус, бебош!
Бахт деганинг шумиди, ҳали?
Ишлайман деб топибсан уйнаш“.

.
.
.
.

XXIII

Зайнаб шунда қалбига бирдан
Яшин урган каби сапчиди,
Ва бошини кўтариб ердан:
„Жоним опа, тўхтагил, — деди —
Ялинаман, бунча туташма,
Ялинаман, бу қадар тошма.
Қилма опа, қалбимни пора,
Тўхта, бироз англасанг зора.
Опа, увол кўздаги ёшим,
Увол ғамда хам бўлса бошим.
Опа, мени озгина қизғон,
Кўкарганда кул бўлмасин жон.
Ниятингга еткур, қулоқ сол.
Аламларинг кеткур, қулоқ сол“.

XXIV

„Беномус қиз, айт тўғрисини,
Бахти қора! Эл номусини
Орсизларча поймол этганда,
Заррача эс бормиди сенда?“

Қайси шайтон йўлга бошлади?
Қай хароми ўтга ташлади?
Йўлдан урди қайсибир маккор?
Очиғини сўйлагил беор.
Сенга буни кимлар ўргатди?
Қучоғингда қай иблис ётди?“

.
„Ўнбеш ёшда экан кўёвга
Берганлари ҳамон эсимда.
Қурбон бўлдим қайсибир ёвга,
Ҳамда менинг толиим кимда? —
Билмас эдим, билмасдим асло,
Лекин, шукур, урмади бало;
Чимилдиқда кўрдим эримни,
Менга йўлдош қилдилар кимни?
Сўрамадим, бўлмади ишим,
Ҳечким блан йўқдир койишим.
Қолиб кетдик бутун умрга,
Ва шукурким, кирмадик гўрга.
Шундай ўтди етти пуштимиз,
Шундай ўтди барча хотин-қиз,
Шундай ўтди уруғ ва авлод
Ва ҳечбири қичқирмади дод.
Бизда одат мана шу эди,
Ва саодат мана шу эди.
Сан шарманда, энди бемалол,
Ҳаммасини қилибсан поймол“.

XXV

Зайнаб турар, қора кўзидан
Жовдираган ёши тирқирар.
Қони қочиб оппоқ юзидан,
Талвасада кўкраги урар.
Ҳури жимдир. Зайнаб бепоён
Аламини қилгали баён —
Бир чимранди, силкинди боши,
Сўз бошлади кўзида ёши:

XXVI

„Тўғри опа, бутун бахтсизлик,
Хўрликларнинг боиси шудур,
Хотин-қизга хос бўлган қуллик
Шу одатда этмишдир зуҳур.
Бутун қизлар, бутун жувонлар
Чимилдиқда эрни кўрдилар.
Куя-куя кул бўлди жонлар,
Чўри бўлиб йиғлаб юрдилар.
Чўри эдинг, кул эдинг баринг,
Роҳат кўрди, қайсибирингиз?
Одам эмас, айиқ блан тенг,
Ёвуз эди топган эрингиз.
Ҳар номардга чўкар эди тиз,
Эрксиз эди сизнинг ҳаммангиз.
Ҳаммангизнинг тақдирингиз қул.
Ҳаммангизнинг оллоҳингиз пул.

Ҳаммангизнинг булутда ойи,
Ҳаммангиз ҳам баҳор гадойи...
Кечдим опа, шундай одатдан,
Тамом кечдим бу саодатдан“.

XXVII

„Сен ўзингни бахтли дедингни?
Опа, сен ҳам одам эдингми?
Чимилдиқда эрни кўрганда,
Тутқинлиққа бўлганда банда
Қанча ожиз, қанчалик хақир,
Қанчалик хўр, қанчалик фақир
Бўлганингни билганмидинг ҳеч?
Чимилдиқда баҳорингга кеч
Тушганидан хабардормидинг?
Яшашингга инсонликка тенг
Бирор хислат, сўйла, бормиди?
Бахт деганинг қайғу, зормиди?
Кўзингни кўр, қулоғингни кар
Қилиб ҳар кун ичганда заҳар,
Толи’ шу деб юрарми беғам,
Шукур қилармидинг шунга ҳам?“

XXVIII

„Шунинг учун қайтдим баридан,
Ва уялиб ёшу қаридан,
Юришимдан фойда топмадим,
Эрк қидирдим, бахт шунда дедим.

Шунинг учун эски одатлар
Ўлкасини айладим поймол,
Ва сен деган оқ саодатлар
Қора дедим ва топдим камол“.

XXIX

„Мен ўзимни инсон билганда,
Гулга тўлиб баҳор келганда,
Юрагимда ҳавас уйғонди,
Бир ажиб ўт бағримда ёнди.
Ва севгига топшириб дилни,
Бир йигитга бердим кўнгилни.
Уни ҳар кун кўраркан тонгда,
Бир гулгула қўпарди онгда.
Ҳеч нарсани кўрмасди кўзим,
Эпақага келмасди сўзим.
Ишлар эдим ўзимни билмай,
Ва бетиним кўнглимдаги най
Айтар эди унинг отини.
Куяр эди шунда ботиним“.

XXX

„Опа, ўша севганим Омон,
Опа, ўша ўртагучи жон,
Буни этиб сенга ошкора,
Етишгали қиларкан чора,
Иқрор бўлқим, гуноҳим йўқдир.

Очиқ юриб топган кишимдан,
Ва беизин қилган ишимдан
Пушаймоним ва оҳим йўқдир“.

XXXI

„Нима қилай, узоқ гапирдим,
Тушунчангни ҳартомон бурдим,
Ғараз шулким, қайтмай йўлимдан,
Келганини қилдим қўлимдан.
Қанча яхши, барно бўлса ҳам,
Қанча олим, доно бўлса ҳам,
Собир учун мени қийнама,
Мени ўтга ташлама яна.
Менга ёлғиз Омонимни қўй,
Менга ўша ёмонимни қўй.
У, кам эмас ҳечбир одамдан,
Мен ул блан узоқман ғамдан.
Инсоф келсин, опа, ўзингга,
Тутқин бўлиб ўсган қўзингга
Розилик бер, одам бўл сен ҳам,
Саодат топ ва бўлмагин кам“.

XXXII

Юрагини бўшатди охир,
Дардларини юмшатди охир.
Зайнаб артиб кўзда ёшини
Ва кўтариб эгик бошини,

Опасига „жавоб бер“ деди.
Анор ҳамон оташда эди:
— Бўлмайдим Собир, тез гапир!
— Опа, бўлмас, жоним, гапим бир!
— Ё мени де, ёки Омонни!
— Нетай, тикдим йўлида жонни!
— У пасткашнинг зоти ким экан!
— Опа, урма қалбимга тикан.
Уни мен ҳам билолганим йўқ.
Бу юмушни қилолганим йўқ.
Лекин ишонч блан тўлиқман,
Шу ишончим блан улуғман“.
Анор асло чидай олмади,
Қолган гапга қулоқ солмади.
Ўзи бирдан шовиллаб кетди,
Ўт сингари ловиллаб кетди:

XXXIII •

„Кўринмагин, йўқол, кўзимга,
Йўқол, хотин бўлсанг ҳам кимга,
Энди менинг номимни айтма,
Расволикдан орқангга қайтма!
Даргоҳимдан чиқиб кет, дарҳол,
Энди сани кўрмаклик малол.
Қолганингда тоза шарманда,
Бўлганингда кўчада банда,

Шунда мени эсга олурсан,
Хизматимни эсга солурсан.
Энди расво бўлгунингча, хайр,
Ва бенаво бўлгунингча, хайр“.

XXXIV

„Хайр опа, келсанг ўзингга,
Рози бўлгин берган тузингга.
Бунча қарғиш ёмон эмасми?
Юрган йўлим баландми, пастми —
Опа, энди ўзим билурман,
Билганимни ўзим қилурман.
Эшигингда асранди бўлган
Қора кунлар хотирда қолур.
Опа, сенинг миянгга тўлган
Булут балки бир кун тарқалур.
Сўнгра ўзинг пушмон бўлурсан,
Сўнг қайғуда мутлоқ ўлурсан.
Этолмадим тузингни ҳалол,
Чорам йўқдир, жон опа, хуш қол...“

XXXV

Зайнаб яна кўзида ёши,
Ҳам туташиб ичи ва тоши
Ғазаб блан ўрнидан турди,
Тиккасига ичкари юрди.

Йиғиштириб бор бисотини,
Ва бўғзида тиқилиб тини,
Ҳури сари қилди ишора,
Зайнаб учун шу бўлди чора.
Ҳури иков уйдан чиқдилар,
Анор бўлса кўчага улар
Чиққанича қарғишлаб қолди...
Бутун элга ёйилди бу сир,
Ва эртаси қишлоққа Собир,
Келди деган хабар тарқалди...

УЧИНЧИ БЎЛИМ

I

Борлиқ узра тушганда оқшом,
Зайнаб қўйди далага қадам.
Бир-бир босиб, илгари елди,
Сой бўйига яқинлаб келди.
Бутун атроф, оғир сукутда.
Ёлғиз Зайнаб юраги ўтда.
Бир гувоҳи сувлар шилдирар.
Бир гувоҳи кўкда ой юрар.
Бир гувоҳи юлдузлар қатор
Турар қизнинг дийдорига зор.
Секин-секин из ташлаб Омон,
Яқин келди суйгани томон.
Ва кўрдиким ажойиб бир ҳол,
Зайнаб турар қайғули ва лол.
Кўзларида ёши бор эди.
Ва эгилган боши бор эди.

II

„Омон, менга ўзингни англат,
Очиқ гапир, сўзингни англат.
Айби чиқди қилган ишимнинг,
Кўнгил бериб суйган кишимнинг
Кимлигини билмай уялдим.
Уят эмас қонга бўялдим.
Бу офатдан мени эт халос.
Маломатдан мени эт халос.
Ўзинг кимсан, борми ватанинг?
Қайси элдан, зотинг ким санинг?
Сезгиларинг агар бўлса рос,
Сўзла бир оз ўз севгингга хос“.

III

Омон узоқ ўйларга кетди.
Дашту саҳро, кўйларга кетди.
Эски қайғу, кўҳна ҳикоя
Хотирига ташлади соя.
Омон узоқ-узоқ қолди жим.
Бўғиқ-бўғиқ нафас олди жим.
Охир боқиб қизнинг юзига,
Жон олгучи қора кўзига,
Ўтмишини айлади баён,
Ким эканин айлади аён:

IV

„Сенга энди нелар айтайин,
Қайдан бошлаб, қайдан қайта'ин;
Кимни йўқлаб, кимни эсласам,
Кимни қўйиб, кимлардан десам,
Кимнинг айтсам сенга отини,
Баён қилсам кимнинг зотини.
Кечир, Зайнаб, ожиздир Омон.
Бу сўроғинг жон ўртар ёмон.
Бу сўроғинг жонни қақшатар.
Бу сўроғда қайғу, зор ётар.
Бу сўроғда олам ва олам
Омон учун ҳасрат блан ғам.
Кечир, Зайнаб, сўзламас тилим.
Кечир, Зайнаб, чидалмас дилим.
Бу ҳикоя тўкар ёшимни,
Ҳам куйдирар ичу тошимни“.

V

„Кел, бўлмаса, қулоқ сол сен қиз,
Бизнинг қадим, кекса дун'ёмиз
Она меҳри блан тўлиқдир.
Она меҳри блан улуғдир.
Ҳар гўдакнинг бир онаси бор.
Ҳар онанинг ўз боласи бор,
Она уни болам деб излар,
Бола уни онам деб бўзлар.

Ажал келиб бўққан чоғида,
Она ҳатто бало тоғида
Излар экан ўз оворасин.
Ит йўқотгач жигар порасин
Чок этармиш ўз ёқасини.
Ҳатто қушлар ўз чақасини
Иссиқ қанот остига олур,
Асрар уни, жонга жон солур.
Ҳатто қўнғиз ўз боласини
Оппоғим деб бўлар экан шод,
Оппоғим деб қилар экан ёд.
Ҳар бечора ва ҳарбир гадо,
Фарзанд учун қилгай жон фидо,
Ва ҳаттоким илон ҳам чиён
Жон порасин севар бегумон“.

VI

„Гул очилар баҳор чоғида,
Ва тўлишар она боғида.
Она севмас фарзанд топилмас,
Фарзанд йўқдир онани севмас.
Фарзанд гулдир, она бир бўстон,
Шунинг блан жаҳон гулистон.
Ёлғиз бир мен онасиз ўтдим.
Ёлғиз бир мен заққумлар ютдим.
Ёлғиз бир мен она алласин
Тинглагали бўлдим интизор.

Ёлғиз бир мен онанинг сасин
Эшитолмай йиғлаб ўтдим зор.
Оналиклар саодатига
Бир ошкора суқ блан боқдим,
Ва туфурдим тақдир хатига,
Пешонамни ўтларга ёқдим.
Она номин эшитганимда,
Хўрсинардим, ўпкам тўларди.
Менинг кучсиз, ожиз танимда
Бир қалтираш пайдо бўларди“.

VII

„Роса тўққиз эканда ёшим,
Бир балога дуч келди бошим.
Оқсоч кампир бир сирни очди.
Сирни очиб қонимни сочди:
„Болам, айтсам ростини сенга,
Ҳечбир кимсанг йўқ...“ деди менга.
Шоҳид топиб ёшу қаридан,
Зарафшоннинг қирғоқларидан
Топганини қилди ҳикоя:
„На ҳамшира ва на бир доя,
На бир ошно, на бир қариндош,
На бир сирдош ва на бир йўлдош,
Бу дун’ёда бўлмамиш сенга“ —
Дея ғамгин юзланди-менга.
Оқсоч хотин йиғлаб зор-зор,

Боққанини айлади изҳор:
„Сени боқдим худо йўлига,
Топшираман яна қўлига.
Бўлса агар ўзи меҳрибон,
Паноҳида сақлагай омон.
Болам, энди юрт тинчиб қолди,
Элу халқ ҳам эркин тин олди.
Агар юртни юриб изласанг,
Балки чиқар отанг ва онанг.
Ким билади, балки ҳаётдир,
Ва эҳтимол ҳаётга ётдир.
Ким билади, балки Зарафшон
Сенга ўзи берар бир нишон.
Дуо қилдим, бахтинг ёр бўлсин,
Манглайингда тахтинг бор бўлсин“.
Дея оқсоч қўлини очди,
Юзларидан иссиқ қон қочди.
Оғир эди бу бениҳоя,
Булут солди қалбимга соя...
Чиқиб кетдим шунда бош олиб,
Кўзларимга қонли ёш олиб“.

VIII

„Неча кунлар юриб Зарафшон
Бўйларидан изладим нишон.
Неча турли элларни кўрдим,
Изғиринлар елларни кўрдим.

Ҳамма ёққа кўзим нигорон,
Ёш ўрнига тўкар эдим қон.
Кириб кўрдим ҳар бир хонани,
Ҳар бир кулба, ҳар ҳамхонани.
Ҳар бир одам блан учрашдим,
Қирлар ошдим, тоғларни ошдим.
Дуч келганнинг, лекин, бири ҳам,
Отанг мен, деб уролмади дам.
Неча-неча эркак ва аёл
Саволимга бўлиб қолди лол.
Зарафшондай яна югурдим,
Қирғоқларга ўзимни урдим.
Ва изладим ёна ва ёна,
Тополмайин ҳечбир нишона“.

IX

„Дар’ё каби мавж уриб тошдим,
Водиларда ёлғиз адашдим.
Ҳар кўргандан айладим сўроқ,
Аччиқ жавоб эшитдим броқ:
Ҳамма менга: излаганларинг,
Дедиларким, ўлганлар сеңинг.
Юрт бошини зулм босганда,
Офат блан ўлим босганда,
Муҳтожликда ўлган, дедилар,
Ва очликда ўлган, дедилар.

Ҳар водини бир-бир изладим,
Етим қўзи янглиғ бўзладим.
Бошим узра қушлар, чирқираб,
Чарх урдилар, ҳолимни сўраб.
Чирқирашиб барча беқарор,
Эл жавобин қилдилар такрор.
Гулзорлардан, боғлардан ўтдим.
Бозорлардан, тоғлардан ўтдим.
Бутун юртни осойиш топдим,
Элу халқни бекойиш топдим,
Фақат дардга тополмай чора,
Бағрим эди пора ва пора“.

Х

„Сўз айтурга тилим бўлди лол,
Нега мендан сўрадинг савол?
Нега эски доғларни очдинг,
Доғ устига оғулар сочдинг?
Нега келдинг менинг ёнимга,
Ўт ташладинг нега жонимга?
Туташгуси қалбимда оташ,
Жанг қилгуси оташ блан ғаш.
Шу оташда бўлурман хазон,
Ва шу ғамда бўлурман хазон.
Одам эсанг етгил додимга.
Ўтганларни солма ёдимга.

Зарафшонда Омонни билган
Қари-қартанг одамлардан сўр!
Баҳор фасли эрта очилган,
Оппоқ гулли бодомлардан сўр.
Мажнун толнинг бутоқларида
Қушлар тинмай Омонни куйлар,
Сен суймаган ёмонни куйлар.
Зарафшоннинг қирғоқларида
Топганлардан сўрасанг, сўйлар.
Айтиб берар унинг отини,
Айтиб берар асли, зотини.
Қутуларсан кўзнинг ёшидан,
Қутуларсан та'на тошидан“.

XI

„Не дар'ёлар оқиб ўтдилар.
Қанча йиллар ўтиб кетдилар.
У ҳовлиқма қадим Зарафшон
Бино этди кўп янги дoston.
Водиларни, тоғларни ошиб,
Дараларда ёлғиз адашиб,
Келиб қолди юртингга Омон.
Келиб қолди ранглари сомон.
Юрак-бағри ёниб, тудоқиб,
Ҳар кўрганга суқ блан боқиб,
Бунда топди бир янги замон,
Бул замонда ул бўлди омон.“

Шундан бери юртингда сенинг
У бўлгандир одам блан тенг“.

XII

„Сен ишлаган колхозда ул ҳам
Топди ҳамма дардига малҳам.
Эсдан чиқиб фиғону фар’ед,
Тақдиридан бўлгандир ул шод.
Омон топди бунда парча нон,
Нон демаким, Омон топди жон.
Дун’ё унга гўзал кўринди,
Ҳаётидан ма’нолар унди.
Юрагида ҳаваслар пайдо,
Орзуларга ул бўлди шайдо.
Бир юқори оламга боқди,
Шундай олий бир дамга боқди.
Ҳатто билсанг Омоннинг бу бор,
Кўнгли ишқни қилди ихтиёр“.

XIII

„Ол деб сенга қўлни узатдим,
Қўлни эмас, қалбимни отдим.
Кўз олдимда бутун бир жаҳон,
Сенинг блан бўлди гулистон.
Ишқингда мен баҳорлар топдим,
Баҳор ичра наҳорлар топдим.
Наҳорларда очилди гуллар,

Олам-олам гул бўлди чўллар.
Шундан кўрдим саодатимни,
Ма'қул билдим бу одатимни.
Сўзлаб берсам ўз севгимга хос:
Сени жондан севганлигим рос.
Гар ишонсанг айтган сўзимга,
Сен бўлганда — менинг кўзимга
Ҳечбир нарса кўринмас, холос“.

XIV

Омон тинди. Зайнаб бошини
Кўтардию, артди ёшини.
Қалбидаги ҳар қанча гумон,
Тарқалганди мисоли тумон.
Қарашида ишонч бор эди,
Қисматига толи' ёр эди.
Бир қаноат қилганди пайдо,
Омонига бўлганди шайдо.
Икки кўзнинг қорачуғида,
Бутун олам топмишди макон.
Икки қалбнинг қизгин чўғида
Бутун олам эди чароғон...

XV

Дар'ё тинмай соларди шовқин,
Қиз кўзидай қора эди тун.

Қиз қалбидай пок эди ҳаво,
Қиз қалбидай севгига даво.
Борлиқдаги шу нафис ҳолда,
Япроқлар ҳам енгил шамолда
Шитирлашиб ўйин соларди.
Бир-биридан бўса оларди.
Бутун борлиқ жон қулоғини
Қўйиб тинглар Омоннинг сасин.
Икки дўстнинг бахтли чоғини,
Икки ёрнинг оташ бўсасин...

XVI

Тун устига кун нури ётди,
Бир ажойиб гўзал тонг отди.
Ҳури, Зайнаб туриб иковлон,
Собир томон бўлдилар равон.
Букун Зайнаб юришларида,
Юриш блан туришларида
Бир ажойиб мардлик бор эди,
Бир жасурлик унга ёр эди.
Чой устида ўтирар экан,
Хомуш туриб ўй сураар экан,
Собир кўзи тушди эшикка,
Қизлар томон қўзғолди тикка.
Ота-она қотиб қолдилар,
Таажжубга ботиб қолдилар.

Зайнаб секин сўзга киришди,
Ҳикоянинг бошидан тушди:

XVII

„Собир, ёлғиз сенга суяндим,
Эшит мени, бир ўтда ёндим:
Бошим узра синди оғир тош,
Сени дея қавму қариндош
Ихтиёрим олган эканлар,
Ва кишанга солган эканлар.
Мен Омонга кўнгил берувдим,
То ўлгунча ўшани девдим.
Севганимни билиб Омонни,
Оқиздилар бағримдан қонни.
Маломатга тамом кўмилдим,
Ҳақоратда гўёки ўлдим.
Етсанг дея додимга зора,
Излаб келдим ўзингга чора.
Қилғил, оға, дардимга дармон.
Қўйғил, оға, битта бечора
Тилагига етсин беармон;
Бу дун'ёдан ўтсин беармон.
Мен ҳеч сенинг тенгинг эмасман,
Омоним бор, сени демасман.
У кам эмас ҳеч бир одамдан,
Мен у блан узоқман ғамдан.

Қилмоқ керак ва'дага вафо,
Вафосизлар тортгуси жафо,
Баҳор пайти отлар чопилур,
Сен деганда бир ёр топилур.
Сен деганда ҳар қиз, ҳар жувон
Кўнгил берур, фидо қилур жон.
Қутқар мени, келдим ўзингга,
Муҳтождурман сенинг сўзингга“.

XVIII

Собир тамом ҳайратда қолди;
Бир изтироб, бир дардда қолди.
Ўртандию, ачинди жони,
Жони эмас, бутун жаҳони.
Ачиндию, тўлғонди бир бор,
Қизга боқди такрор ва такрор.
Онасига томон юзланди,
Юзландию, ранги бўзланди.
Юрагида бошланди бир ғаш,
Ғаш ичида қизғин бир оташ.
Аччиқ-аччиқ бир сўз бошлади,
Ҳикматларни чизиб ташлади:

XIX

„Қариндошлар йиғсинлар эсин,
Шу чоққача инсон сезгисин
Ўйин, мазоқ, бўлгани басдир.
Энди дун'ё бозор эмасдир.

Энди одам қулдек сотилмас,
Энди одам ўтга отилмас.
Энди унга қафас бўлмас жон,
Энди дун'ё бўлмагай зиндон.
Энди одам истар бўлса ёр
Ўз севганин қилсин ихтиёр“.

• ХХ

„Менинг ҳам бир суйган гулим бор,
Менинг ҳам бир ўз булбулим бор.
Керакдирким қавму қариндош,
Рози бўлиб бирга қўшса бош.
Энди шундай одат керакдир,
Ва саодат шундай керакдир.
Хоҳишларинг бўлмасин увол,
Ота-она истагин адо
Қилиб, сенинг эркингни поймол
Этсам агар бўлайин гадо.
Бор, азизим, ёш кўнглинг тўлсин,
Бор, суйганинг ўзингга бўлсин“.

XXI

Зайнаб унга хомуш эгилди,
Қадди унинг саломга келди.
Бўлиб-ундан жаҳон-жаҳон шод,
Хури блан ҳурмат қилиб ёд.

Дарҳол туриб йўлга қайтдилар,
Ва Омонга келиб айтдилар.
Бирдан бўлди олам гулистон,
Зайнаб, Омон қалбида бўстон...

XXII

Шу куниёқ бутун қишлоққа,
Қишлоқдаги эл бирла халққа
Бу можаро бўлди овоза.
Ҳарбир қўра, ҳарбир дарвоза,
Булиб бундан тамом хабардор,
Сўйлардилар такрор ва такрор.
Сўйлардилар Зайнаб ҳолидан,
Сўйлардилар Собир фолидан,
Куйганини Анорнинг ҳалол,
Боққанини Омонга иқбол.
Сўйлардилар эртанги тўйдан,
Тўй кечаси айтилу р куйдан,
Қилардилар тинмай ҳикоя,
Сўйлардилар кўп, бениҳоя.

XXIII

Ҳайрат блан қавму қариндош,
Йиғилдилар қўшмоқ учун бош.
Бири хурсанд, бири аламда,
Не қиларин билмас бу дамда.

Бири тўқар эди кўздан ёш,
Қизларининг бу хил майлига,
Замонанинг бундай зайлига,
Барча бирдай ҳайрон эдилар,
Ҳайрону саргардон эдилар.
Бу ҳолларга барча қолиб танг,
Ҳайрон эди барча эсу онг.
Таажжубда тишлаб тишларин,
Билмасдилар қилар ишларин.
Ҳаммасида бир дард бор эди.
Эркиларга ҳасад бор эди.
Ёшликларин ҳасратда хазон
Қилган учун бўлиб пушаймон,
Ҳур қизларни оқлар эдилар,
Бир эҳтиром сақлар эдилар.
Адил туриб ёқлар эдилар.
Ўтганларни барча қилиб ёд,
Замонадан бўлардилар шод.

XXIV

Колхоздаги катта равоатда
Бир аломат шовқин бор эди,
Келардилар пиёда, отда,
Шундай катта сарой тор эди.
Бундан хабар топган барча эл,
Ёғиларди гўёки бир сел.

Қутлаб Зайнаб, Омон тўйини,
Ҳамма хурсанд келар эдилар.
Бир аломат тўй бўларини,
Ҳамма яхши билар эдилар.

XXV

Кириб келди жимгина Анор,
Қовоғидан ёғар эди қор.
Улар Собир онаси блан,
Тўйхонада бўлишиб бир тан,
Бир бурчакдан ўрин олдилар,
Бир ноилож назар солдилар.
Бу иковнинг кўз қарашида
Минг-минг яшаб Ҳури юарди,
Жавлон уриб тўйнинг бошида,
Юлдуз каби яшнаб турарди.

XXVI

Тўрга катта гилам солдилар,
Ўйинчилар келиб қолдилар.
Чалғучилар бошладилар соз.
Қўшиқчилар солдилар овоз.
Ҳалимахон, Назирахонлар,
Надимахон, Каримахонлар
Қушдай енгил учар эдилар,
Оқ булутдай кўчар эдилар.

Оқшомгача бўлди тамошо.
Бутун юртга тўлди тамошо.
Келин-куёв—Зайнаб ва Омон,
Боқардилар ма'сум ҳар томон.
Хурсанд эди беҳад икки ёр,
Хурсанд эди икки бахтиёр.

XXVII

Зайнаб блан Омон иковнинг —
Янги келин, янги куёвнинг
Бахти шундай бўлди барқарор.
Саҳаргача қизу жувонлар,
Дугоналар ва меҳрибонлар
Узатдилар айтиб ёр-ёр.
Икки ўртоқ, икки ширин жон,
Янги уйга бўлдилар меҳмон.
Гўзал эди дун'ё чунон ҳам,
Гўзал эди бу ажойиб дам.
Икки дўстга айтиб шараф, шон,
Оқар эди тошқин Зарафшон.
Олам сари сочиб янги онг,
Секин-секин ёришарди тонг...

1938

МУНДАРИЖА

Сулмоқ бўлмас эл баҳорида	7
Ўрик гуллаганда	8
Ўзбекистон	10
Чирчиқ бўйларида	14
1924 йилнинг 22 январида Самарқанд	17
Сосо	22
Шодликни куйлаганимнинг сабаби	28
Қуйчининг хаёли	30
Энг гуллаган ёшлик чоғимда	35
Ўулкарнинг ше’ри	36
Ўлка	37
Муҳаббат	38
Офелиянинг ўлими	39
Жануб кечасида	43
Чим’ён эсдаликлари	44
Дар’ё тиниқ, осмон беғубор	46
Дун’ё гўзал кўринур сенга	47
Розимасман	48
Янги йил орзулари	49
Россия	51
Қўлингга қурол ол!	54
Москванн мен биламан!	56

Йигитларни фронтга жўнатиш	59
Шарқдан Ғарбга кетаётган дўстга	62
Ниҳол	65
Қадаҳ	68
Шинель	70
Қамал қилинган шаҳар тепасидаги о'й	73
Севги	77
Сен туғилган кун	80
Зайнаб ва Омон (поэма)	83

На узбекском языке
ХАМИД АЛИМДЖАН
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ
Госиздат УзССР— 1954— Ташкент

Р. дактор
Слидаҳмад Худойбергано

Рассом А. *Ошейко*

Техредактор *П. Уманский*

Корректор *М. Рустамов*

* * *

Теришга берилди 16 VI 1954. Босишга
рухсат этилди 3. VII 1954. Формат 70×108 ,
4,5 физик босма л. 7,38 шартли босма л.
Нашр л. 4,3+1 вклейка. Тиражи 25.000
Р 02556. Баҳоси 3 с. 70 т.
ЎзССР Давлат Нашрияти, Тошкент, По-
лиграф к. № 74. Шартнома № 184 — 54.

* * *

ЎзССР Маданият Министрлиги Ўзглавиз-
датининг 1-нчи босмихонаси, Тошкент,
Ҳамза к. № 33. Заказ № 709.